

İSTANBUL BİLİM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı

Uygulamalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

**ÖN ERGENLERDE ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARININ
YORDAYICISI OLARAK ANNE BABA TUTUMU VE
ÖRSELENME YAŞANTILARININ İNCELENMESİ**

Sümeyye Betül ACAR

Yüksek Lisans Tezi

T.C. İSTANBUL BİLİM
ÜNİVERSİTESİ

İstanbul, 2015

ÖN ERGENLERDE ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARININ YORDAYICISI
OLARAK ANNE BABA TUTUMU VE ÖRSELENME YAŞANTILARININ
İNCELENMESİ

Sümeyye Betül Acar

İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uygulamalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

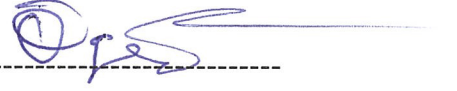
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İrem Anlı

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2015

KABUL VE ONAY

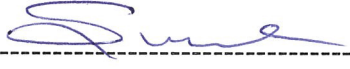
Sümeyye Betül ACAR tarafından hazırlanan Ön Ergenlerde Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Yordayıcısı olarak Anne Baba Tutumu ve Örselenme Yaşantılarının İncelenmesi başlıklı bu çalışma, 03.08.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Öget ÖKTEM TANÖR (Başkan)

Yrd. Doç Dr. İrem ANLI (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Ferda Şule KAYA (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. M. Bayhan ÜGE

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi bildiririm:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece İstanbul Bilim Üniversitesi'nden erişime açılabilir.

Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin / raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.08.2015

Sümeyye Betül ACAR

TEŞEKKÜR

Tez konusu seçimim ve yazım sürecimde sağladığı özgürlük ve destek için tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İrem Anlı'ya; Yüksek Lisans Süresi boyunca paylaştıkları birikim ve tecrübelerinden dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Betül Aydın'a, Prof. Dr. Öget Öktem Tanör'e, Yrd. Doç. Dr. Duysal Aşkun Çelik'e, Yrd. Doç. Dr. Bayhan Üge'ye, Doç Dr. Hanife Özlem Sertel Berk'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimimde geçirdiğimiz keyifli dersler, kendi dünyama yaptığım yolculuktaki katkılarından dolayı çok sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Nazlı Ayşe Şahan'a ayrıca teşekkür ederim.

Sevgi ve samimiyeti ile hayatımın her alanında sağladığı destek için daim dostum Elanur Reyhanlıoğlu'na, böyle bir dosta sahip olduğum için kendimi her zaman çok şanslı hissettiğim ve istatistik konusundaki bilgi ve birikim ile destek olan Merve Karataş'a, her koşulda beni motive eden, her düşüşümde kaldıran canım kuzenim Büşra Atalay'a, çok sevdiğim ev arkadaşlarım Evrim Özdamar ve Gülşah Ballıkaya'ya sonsuz teşekkürler...

İstanbul'a adım attığım andan itibaren her daim yanımda olan tüm zorlukların üstesinden gelmeme yardımcı olan, dostluklarını ve samimiyetlerini her daim hissettiğim çok sevgili yüksek lisans arkadaşlarım Zehra Olcay Tuna, Haluk Kaan Güler, Merve Özdolap, Emrah Polat ve Zahide Merve Küçükçelik'e teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Katılımları ve sorularımı özenle cevapladıkları için öğrencilerime, yardımları için değerli öğretmen arkadaşlarıma destek ve katkıları için teşekkür ederim.

Sabrı, yol göstericiliği, üzerimdeki yoğun emeği için; süreç boyunca ki en büyük desteğim annem Hatice Acar'a; bana her zaman inanan, şartlar ne olursa olsun yanımda olduğunu bildiğim, sevgisini, desteğini daima hissettiren babam Recep Acar'a ve sadece varlıkları ile bile hayatıma anlam katan kardeşlerim Cihan ve Bilge'ye sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. İyi ki varsınız. İyi ki parçamsınız.

ÍTHAF

Aileme...

ÖZET

ACAR, Sümeyye Betül. Ön ergenlerde Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Yordayıcısı Olarak Anne Baba Tutumu ve Örselenme Yaşantılarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Bu çalışmada Ön ergenlerde Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Yordayıcısı Olarak Anne Baba Tutumu ve Örselenme Yaşantılarının İncelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, İstanbul ili, Gaziosmanpaşa ilçesindeki bir okulda 6. 7. ve 8. sınıf öğrencisi olan 12-14 yaş arasındaki 296 öğrenciye yaş, cinsiyet, devam ettikleri sınıf, ekonomik düzey, anne ve babanın eğitim durumu, anne- babanın medeni durumu, anne babanın tutumunu nasıl algıladıkları (anlayışlı-demokratik, baskıcı-otoriter, ilgisiz-kayıtsız) ile ilgili soruları içeren kişisel bilgi formu, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ), Algılanan Anne-Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) ve Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ) uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin öfke dışı vurumu ile öfke kontrolü arasında negatif bir korelasyon olduğu görülmüştür. Öfke ifade tarzları ile sürekli öfke durumu arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Araştırmaya katılan ön ergenlerin öfke ifade tarzlarını yordayan değişkenler ele alındığında hem öfkeyi bastırma, içinde tutma hem de öfkeyi dışı vurmaya sadece ebeveynin kabul eden ve ilgili tutumu ile psikolojik özerklik değişkenlerinin anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür. Her iki değişken de öfke ifade tarzlarındaki varyansın ortalama %14,4'ünü açıklamaktadır. Yine görülmektedir ki ebeveynin kabul ve ilgili tutumu ergenlerdeki öfke kontrolünü de yordayan tek anlamlı değişkendir. Ön ergenlerin öfke ifade tarzları ve öfke durumları üzerinde anne baba tutumları ve örselenme yaşantıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile yapılan çalışma sonucunda görülmektedir ki anne babanın ilgisiz oluşu, kabullenici olmayıp reddedici tavır sergilemesi, psikolojik özerkliği desteklemeyen yaklaşımı sürekli öfkenin yüksek olmasına, öfke kontrolünün zayıf olmasına ve öfkenin ifade tarzına etki etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öfke, İstismar, Anne-Baba Tutumu

ABSTRACT

ACAR, Sümeyye Betül. Parental Attitudes and Childhood Traumatic Experiences As Predictors of Anger and Anger Expression Styles in Preadolescent Sample, Master Thesis, İstanbul, 2015.

The present study was designed to examine the parents' attitudes and childhood traumatic experiences as predictors of anger and anger expression styles in preadolescent sample. The sample of the study consisted of 296 students aged between 12-14 years secondary school adolescents. For this purpose, personal information form (age, gender, class, family's financial status, parents' educational level, marital status of parents , parents' attitudes to how they perceive), State Trait Anger and Anger Expression Inventory (STAXI), Parenting Style Inventory (PSI) and Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) were applied .

The research carried out revealed that, the Uninvolved and Unsupportive parenting style effected high level of anger, low anger management and anger expression styles significantly. It also indicated that there was a negative relationship between the students' anger expression styles and anger management where as an intermediate positive relationship is found between their way of expressing anger and the state of continuous anger.

Key Words: Anger, Anger Expression Styles, Abuse, Parents Attitude

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	
BİLDİRİM SAYFASI	
TEŞEKKÜR SAYFASI	I
İTHAF	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Tanımlar	3
1.2. Genel Bilgiler	5
1.2.1. Öfke kavramı	5
1.2.1.1. Öfkenin Nedenleri	6
1.2.1.2. Öfkenin Olumsuz Sonuçları	8
1.2.1.3. Öfke İfade Tarzı	10
1.2.2. Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları	12
1.2.2.1. İstismar	12
1.2.2.2. Fiziksel istismar	13
1.2.2.3. Cinsel İstismar	13
1.2.2.4. Duygusal İstismar	14
1.2.2.5. İhmal	15
1.2.2.6. Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantılarının Etkileri	16

1.2.3. Anne Baba Tutumunun Ergen Üzerindeki Etkileri	20
1.3. Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları ve Öfke İle İlişkili Araştırmalar	23
1.4. Anne Baba Tutumu ve Öfke ile İlişkili Araştırmalar	25
1.5. Araştırmanın Amacı	27
1.6. Araştırmanın Önemi	27
1.7. Araştırma Soruları	28
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	30
2.1. Evren ve Örneklem	30
2.2. Veri Toplama Araçları	34
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu	34
2.2.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği	35
2.2.3. Anne Baba Tutum Ölçeği	36
2.2.4. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği	36
2.3. İşlem	37
2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri	38
3. BULGULAR	39
3.1. Araştırmanın Temel Değişkenleri Arasındaki İlişkiler	41
3.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları	44
3.2.1. Sürekli Öfke Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	45
3.2.2. Öfke İçerme Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	47
3.2.3. Öfke Dışarı Vurma Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	49
3.2.4. Öfke Kontrol Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	51
3.3. Sosyodemografik Değişkenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeğinden Alınan Puanlar Üzerindeki Etkileri	52

3.3.1.Cinsiyetin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi	53
3.3.2.Sınıf Düzeyinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi	54
3.3.3.Algılanan Anne Tutumunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi	55
3.3.4.Algılanan Baba Tutumunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi	56
4. TARTIŞMA	58
4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları	62
4.2. Sonuç ve Öneriler	62
KAYNAKÇA	64
EKLER	73
EK 1 Katılım Formu	74
EK 2 Kişisel Bilgi Formu	75
EK 3 Anne Baba Tutum Ölçeği	77
EK 4 Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği	81
EK 5 Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği	87

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇÖYÖ: Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği

ABTÖ: Anne- Baba Tutum Ölçeği

SÖÖTÖ: Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. -- Öğrencilerin Yaş Aralıkları, Ortalamaları ve Standart Sapmalarının Dağılımları	31
Tablo 2.2. -- Öğrencilerin Cinsiyete göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	31
Tablo 2.3. -- Öğrencilerin Sınıf Düzeyine göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	31
Tablo 2.4. -- Öğrencilerin Aile Medeni Durumuna göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	32
Tablo 2.5. -- Öğrencilerin Algıladıkları Anne Tutumuna göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	32
Tablo 2.6. -- Öğrencilerin Algıladıkları Baba Tutumuna göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	33
Tablo 2.7. -- Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	33
Tablo 2.8. -- Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna göre Sıklık ve Yüzdelerik Dağılımları	34
Tablo 3.1. -- Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği ve Alt Testlerinden Alınan Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	40
Tablo 3.2. -- Araştırmanın Temel Değişkenleri Arasındaki İlişkiler	42
Tablo 3.3. -- Sürekli Öfke Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu	46
Tablo 3.4. -- Öfke İçte Tutma Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu	48
Tablo 3.5. -- Öfke Dışa Vurma Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu	50

Tablo 3.6. -- Öfke Kontrol Alt Boyutları Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu	52
Tablo 3.7. -- Cinsiyete göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu	53
Tablo 3.8. -- Sınıf Düzeyine göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu	54
Tablo 3.9. -- Algılanan Anne Tutumuna göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu	55
Tablo 3.10. -- Algılanan Baba Tutumuna göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu	56

1. GİRİŞ

İnsan doğduğu andan itibaren farklı dönemlerden geçer ve her dönemin gelişim açısından ayrı bir önemi vardır. Bireyin bir yetişkin olma yolunda ilerlerken biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan hızlı ve önemli değişmeler olduğu süreç ise ergenlik dönemidir (Avcı, 2006). Ergenlik dönemi 12-22 yaş arasındaki bireylerin akranları ve yetişkinlerle yeni deneyimler yaşadığı ve yeni ilişkiler kurduğu, fiziksel, sosyal ve psikolojik pek çok değişim yaşadığı bir gelişim dönemidir (Güneş, 1998). Ergenlikte bedensel değişimlerle birlikte (boy ve kiloda artış gibi) birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri oluşmaya başlar. Bu fiziksel değişimlerle birey, beden imgesi ve kimlik oluşumu ile baş etmeye çalışır (Gander ve Gardiner, 2004).

Yaşanan fiziksel değişimlerin yanında, ergenlik döneminde bir takım bilişsel ve duygusal değişim, gelişimler de yaşanır. Elkind (1970) ergenlik döneminde ergenlerin yaşadığı ‘benmerkezcilik’ ten söz etmiştir ve ergen benmerkezciliğini ‘yanlış bir biçimde sürekli olarak kendini spot ışıklar altında algılama’ olarak tanımlamıştır. Bu dönemde ergenler, kendilerine hayran olma ile kendilerini sürekli eleştirme arasında gidip gelmekte, abartılmış bir biriciklik duygusu ile hareket etmektedirler. Ergenlik dönemi, ayrıca Piaget’e göre soyut işlem becerilerinin edinildiği ve ergenin geleceği için endişelenmeye başladığı; zaman kavramının edinilip kendi ölümlülüğünün farkına vardığı dönemdir. Ergenliğin başlangıcında kişi bu değişimler nedeniyle yabancılaşma yaşayarak ailesine, arkadaşlarına ve yaşam biçimine karşı bir reddediş gösterebilir. Aile ile bireyleşme – ayrışma çabalarında olan ergenin, iç çatışmaları yoğundur (Derman, 2008).

Ergenlik döneminde gencin çevre ile yaşadığı bütün ilişkiler duygular üzerine kuruludur. Kolay bağlanıp kolay kopar, duygusallık içinde kendini her konuda yeterli görür ancak diğer yandan yetersiz ve güçsüzlüğünden de huzursuz olur (Avcı, 2006). Duyguları çok değişken ve yoğundur. Bu yoğun duyguların başında da toplumsallaşma süreci içerisinde kimlik arayışında olan gençlerin yaşadığı engellenmeler ya da dürtüsellik sonucunda yaşadığı öfke duygusunun geldiği söylenebilir (Parman, 2003).

Bireyin kimlik duygusunu oluşturmaya başladığı bu önemli yaşam döneminde ergenlerin ifade ettiği en önemli duygulardan birisi öfkedir (Tamar ve Özbaran, 2001; Akt. Taşçı Eser, Liman ve Bilge, 2012).

Öfke, yaşamın ilk yıllarında çocuğun yeterince karşılanmamış ihtiyaçlara, doyurulmamış isteklere karşı verilen bir duygusal tepkidir. Ergenlikte de gencin temel gereksinimlerinin karşılanmaması, yeterince doyum sağlayamaması durumunda verdiği duygusal tepkilerden biri de öfkedir (Albayrak ve Kutlu, 2009). Yüksek düzeyde öfke ve saldırganlık; çocuk, ergen ve yetişkin olmak üzere tüm bireylerin gündelik hayatında problemlere yol açan bir durumdur. Öfkenin çocuk ve ergenlerde derslerde başarısızlık ve okulu asma gibi okulla ilgili problemler (Feindler, 1990), yaşıtları tarafından reddedilme (Coie, Terry, Lenox, Lochman ve Hyman, 1996), sigara ve alkol gibi zararlı maddeleri kullanma (Eftekhari, Turner ve Larimer, 2004), suç işleme (Brook, Whiteman ve Finch, 1992) ve intihar davranışı (Batıgün ve Şahin, 2003) ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Akt. Tekinsav Sütçü, Aydın ve Sorias, 2010).

Ergen, ailesi ve diğer otorite figürleri ve toplumun diğer üyeleri ile çatışma içerisindedir ve bu onda öfke duygusunun oluşmasına neden olur. Öfkenin ifade edilmiş biçimi de, uygun yollarla açığa çıkarılması da ergen için çok önemlidir (Gündoğdu, 2010; Starner ve Peters, 2004). Kişilerarası ilişkilerin önem kazandığı bir dönem olan ergenlikte, olumlu ilişkilerin kurulup sürdürülebilmesi için bireyin bir takım becerileri olması, duygu, düşünce ve isteklerini düzgün bir şekilde ifade edebilmesi gerekir. Bu nedenle öfke duygusunu uygun şekilde ifade edilmemesi ergende hem psikolojik hem de sosyal sorunlara neden olabilmektedir (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2010).

Ebeveyn tutumu ve ergen gelişimi arasındaki ilişki ile ilgili yapılmış gözden geçirme çalışmalarına göre, aile desteği ya da kontrolünün saldırganlık, başarı ve madde bağımlılığı gibi birçok değişken üzerinde etkisi bulunmaktadır (Barnes ve Farrell, 1992). Bununla birlikte Aile içinde istismara maruz kalma ile çocukların saldırgan ve şiddet içerikli davranışları (Chapple, Tyler, Bersani, 2005), davranış problemleri (Bal, 2010), öfke tetikleyicileri ve öfke ifade tarzı (Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013) gibi ilişkilerin incelendiği araştırmalardan yola çıkarak istismarın çocukların psikolojik sağlığı üzerinde de olumsuz etkilere sebep olduğu gözlenmektedir.

Yukarıdaki araştırmalar ve açıklamalar dikkate alındığında, bireylerin hem davranışlarının şekillenmesini hem de kişilerarası ilişkilerini etkileyen ilk çocukluk yaşantılarının birey için ne denli önemli olduğu görülmektedir. Öğrencilerin günlük yaşantılarında, eğitim ğretim etkinliklerindeki başarisında, kişiler arası ilişkilerinde ve toplumsal normlara uyma becerileri öfke ifade biçimleri üzerinde anne ve baba tutumları ile erken dönem istismar yaşantıları etkili olabilmektedir. İstismara uğrayan çocuklar, çevresindeki insanlara gvenmeyebilir ve onlarla etkili iletişim kurmayabilir. Bu araştırmada, Ergenlerdeki fke duygusunun kavranması ve anlaşılmasında ve ruh sağlığı profesyonellerinin ergenlerdeki psikolojik problemleri kolayca tanıyarak ergenlerin işlevsel baş etme tarzlarını edinmelerine yardımcı olması açısından önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada n ergenlik dönemindeki sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının yordayıcısı olarak öğrencilerin algıladığı anne baba tutumlarının ve öğrencilerin çocukluk döneminde deneyimledikleri örselenme yaşantılarının arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1.1. TANIMLAR

n Ergen: Çocukluk döneminden çıkılıp ergenlik dönemine girilen 10-14 yaşları arasını kapsayan bir geçiş dönemi niteliğine sahip n ergenlik dönemi içerisinde yer alan bireydir. Bu dönemdeki bireylerde cinsel olgunlaşmaya zemin hazırlayan bir takım fizyolojik değişimler, yetişkin olma yolunda benlik arayışını içeren psikolojik değişimler, aileden kopamama ve bağımsızlığını kazanmaya çalışma arasında gidip gelme gibi pek çok köklü değişiklik yaşanmaktadır (Güler, 2013).

Çocukluk rselenme Yaşantıları: Çocukluk örselenme yaşantılarından çocukların ileriki yaşamlarında onları en çok etkileyen 2 tanesi ocuk istismarı ve ihmalidir. ocuk istismarı ve ihmali; ebeveyn ya da bakım veren yetişkin tarafından çocuğun uygun olmayan veya zarar verici şekilde çocuğun gelişimini bozucu eylem ve eylemsizliklerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Tıraşcı ve Gören, 2007).

Fiziksel İstismar: WHO (1999)'a göre; çocuğun fiziksel istismarı; sorumluluk, g ya da güven ilişkisi içerisindeki ebeveyn ya da bireyin kontrolü altındaki etkileşimden ya

da etkileşim yetersizliğinden kaynaklı gerçek ya da olası fiziksel zarardan kaynaklanan durum olarak tanımlanmaktadır.

Cinsel İstismar: WHO (1999)'a göre çocuğun cinsel istismarı; çocuğun tam olarak kavrayamadığı, rıza gösterme kapasitesine sahip olmadığı ya da gelişimsel olarak hazır olmadığı ve onay veremediği ya da toplumun sosyal tabularını çiğneyen ve yasalara karşı gelen bir cinsel aktiviteye dâhil olması anlamına gelir.

Duygusal İstismar: WHO (1999)'a göre duygusal istismar; birincil bağlanma figürünün ulaşılabilir olduğu ve böylece çocuğun stabil bir duygusal ve sosyal yeterlik geliştirebileceği gelişimsel olarak uygun, destekleyici çevrenin sağlanmasındaki başarısızlıktır.

İhmal: WHO (1999)'a göre ihmal; çocuğun sağlık, eğitim, beslenme, duygusal gelişim, korunma, güvenli yaşama gibi tüm boyutlardaki gelişimini sağlamadaki başarısızlıktır. Bu durum çocuğun zarardan korunmamasını ve ona rehberlik edilmemesini de içerir (Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

Anne Baba Tutumu: Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri eğilimler olarak tanımlanan anne baba tutumlarının başlıcaları demokratik, otoriter, koruyucu/istekçi olarak görülmektedir.

Demokratik anne baba tutumu: Çocukların en sağlıklı şekilde büyümesini sağlayan çocuğa karşılıklı beklemezsizin saygı ve sevgi göstermeyi içeren tutumdur.

Otoriter anne baba tutumu: Çocuklarının beceri kapasitesini, isteklerini ve kişiliklerini göz ardı ederek kendilerinin arzuladığı tarzda davranmasını istemeyi içeren ve çocuğun bu tarzda davranmaması durumunda çocuğu cezalandırmayı içeren tutumdur.

Koruyucu/istekçi anne baba tutumu: Çocuğu aşırı düzeyde koruyup kollamayı ve kontrol etmeyi içeren ve çocuğun bağımsızlığını kazanmasını engelleyen tutumdur. (Sezer ve Oğuz, 2010).

Sürekli ve durumluk öfke: Spielberg ve diğerleri (1991)'ne göre; durumluk öfke; öznel duyguların ve fizyolojik etkinliklerin toplamından meydana gelen geçici duygusal- fizyolojik durumu tariflemektedir. Sürekli öfke ise öfkenin değişmez kişilik

boyutunu ya da durumluk öfke yaşama eğilimini tariflediği gibi kolayca öfkelenmeyi ifade etmektedir (Akt. Korkut, 2012).

Öfke ifade tarzı: Spielberger (1988)'e göre; öfke içten ve dıştan ifade edilebilir. Spielberger ve diğerlerine (1985) göre öfkenin içsel ifade edilmesi, öfke duygusu deneyimlendiğinde ancak ifade edilmediğinde ortaya çıkar ve de bireyin öfkesini bastırıldığına işaret eder (Starners and Peters, 2004). Tam tersi şekilde öfkenin dışsal ifade edilmesi; bireyin öfkeli hissettiğinde bunu fiziksel ya da sözel olarak yanıtlama eğilimini ifade eder (Zimprich ve Mascherek, 2012).

1.2. GENEL BİLGİLER

1.2.1.Öfke Kavramı

Duygular; bireyin kişisel deneyimlerini ve kendisini ilgilendiren meselelere ilişkin becerilerini içeren ve böylece önceliklerini belirlemesini, harekete geçmesini ve planlar yapmasını sağlayan belirlenebilir süreçler olarak tanımlanabilir. Mutluluk, üzüntü, korku ve nefret gibi duygulara ek olarak öfke duygusu da çoğu bireyin günlük yaşamında deneyimlediği 5 temel duygudan biridir (Özyeşil, 2012). Karataş (2008) öfkeyi; karşılanmamış istek ve beklentiler ile nahoş sonuçlara gösterilen duygusal bir tepki olarak tanımlamaktadır.

Literatürdeki öfke tanımlamalarına bakıldığında öfkenin bazı araştırmacılar tarafından olumsuz bazıları tarafından ise olumlu bir duygu olarak tanımlandığı görülmektedir. Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman (2004) öfkeyi; rahatsız hissetmekten hiddetlenmeye kadar değişen duygusal deneyimleri, sosyal içe çekilmeden fiziksel agresyona kadar değişen davranışsal örüntüleri, suçlama ve zihinsel ruminasyon gibi bilişsel olguları içeren bir duygu olarak tanımlamakta ve öfkenin bilişsel eksiklik ve bozulmalar ve de işlevsel olmayan davranışlarla ilişkili öznel, olumsuz hissetme durumu olduğunu bildirmektedir. Berkowitz (1993) de aynı doğrultuda öfkeyi; kesin bir amacı

olmayan, bireyde sözel saldırıyı, psikomotor; psikolojik ya da fiziksel tepkileri tetikleyen ve olumlu sonuçlar doğurmayan duygu olarak tanımlamıştır (Akt. Albayrak Sargın, 2008).

Bu tanımlamalarda öfke olumsuz bir duygu olarak ifade edilse de öfkenin, agresiflik ve düşmanlık gibi olumsuz bir duygu değil aksine normal ve evrensel bir duygu olduğuna işaret eden tanımlamalar da yapılmaktadır ve öfke duygusunun, olumlu şekilde ifade edildiğinde sağlıklı bir performans olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir (Cenkseven, 2003).

Öfke bir taraftan diğer duygularla benzer şekilde doğal bir duygudur ve doğru ifade edildiğinde kişilerarası iletişimi düzenlemektedir (Saylan, 2003; Akt. Karataş, 2008). Ancak diğer taraftan engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma gibi koşullar altında hissedilen ve bu koşullara yol açan duruma ya da kişiye yönelik agresif davranışlara ve bireylerin okul ve iş hayatlarında problemlere yol açabilen olumsuz bir duygudur (Budak, 2000; Akt. Karataş, 2008).

1.2.1.1. Öfkenin Nedenleri

Öfke duygusuna yol açan nedenlere bakıldığında sıklıkla engellenme, haksızlığa uğrama, fiziksel incinme ve yaralanmalar, istismar, hayal kırıklığı, saldırıya uğrama gibi durumlar olduğu görülmektedir (Kökdemir, 2008).

Ergenlerdeki öfkeye yol açan nedenlere bakıldığında bu duygunun ortaya çıkışında pek çok etmenin rol oynadığı görülmektedir. Ergen fiziksel ya da toplumsal aktivitesi kısıtlandığında ve toplumsal statüsüne yönelik bir saldırı durumunda öfkelenebildiği gibi diğer bireylerin davranışları sonucunda da öfke duygusu yaşayabilmektedir (Lopez ve Thurman, 1993). Öfkenin nedenlerini anlayabilmek için ilgili literatür öfke mekanizmasını açıklamayı amaçlayan pek çok modele işaret etmektedir.

İlk olarak, Novaco (1975)'nin önerdiği öfke modeli; öznel duygusal durumları, çevresel koşulları, fizyolojik uyarılmayı, antagonizm bilişlerini ve ilişkili davranışsal tepkileri içerir. Bu modele göre, öznel duygulanım; fizyolojik uyarılmanın 'öfkeli olma' şeklinde bilişsel olarak etiketlenmesi ile belirlenir. Bu bilişsel etiketleme oldukça otomatik bir süreçtir ve provokasyon kaynağına zıtlaşır tarzda davranma eğilimi ile ilişkilidir. Bu

davranım dürtüsü içsel ve dışsal kontrol mekanizmaları tarafından düzenlenir ve öfkenin herhangi bir bileşenin yoğunluğu tarafından geçersiz kılınabilir (Akt. Sukhodolsky, Kassinove, ve Gorman, 2004).

Spielberger'in (1988) öfke ile ilgili analitik modeli, öfkenin deneyimlenmesi ve öfkenin ifade edilmesi arasında ayırım yapmaktadır. Bu modelde, öfke deneyimi; süre ve yoğunluk açısından farklılaşan öznel bir deneyim olarak görülür. Öfkenin ifade edilmesi ise; öfkeyi dışsal olarak gösterme, öfkeyi baskılama ya da aktif olarak öfkeyle başa çıkma olmak üzere bireyin öfke üzerinde etkili olan 3 eğilimi olarak görülür. Bununla birlikte Spielberger ve diğerleri (1983) öfke, düşmanlık ve agresyon gibi birbiriyle ilişkili kavramların arasındaki sınırların net olmadığını ve bu üç kavramın kollektif AHA (öfke, düşmanlık, agresyon) sendromu içerisinde bütünleştirilebileceğini ileri sürmüştür. Öfke-Düşmanlık-Agresyon sendromunda yer alan öfke kavramı; duygusal durumu, düşmanlık içeren tutumu, agresyonu ve açık zararlı davranışları ifade eder (Akt. Sukhodolsky, Kassinove, ve Gorman, 2004). Bu modeller Bandura (1973)'nin sosyal öğrenme modelinden ve D'Zurilla & Goldfried (1971)'in problem çözme modellerinden ve Kelley (1972)'nin nedensel atıflarından doğmuştur (Akt. Sukhodolsky, Kassinove, ve Gorman, 2004).

Bir diğer öfke modeli Dodge (1980)'nin geliştirdiği sosyal bilgi işleme modelidir. Bilişsel süreçlerin 5 adımlı ardışık modelini (sosyal ipuçlarının kodlanması, ipuçlarının yorumlanması, yanıt arama, yanıtı karar verme, davranışa karar verme) ortaya koyan bu modele göre, bu süreçlerin herhangi birinde meydana gelen bozulmanın öfke ve agresif davranışla sonuçlanacağını ileri sürülmektedir (Akt. Sukhodolsky, Kassinove, ve Gorman, 2004).

Öfkenin altında yatan mekanizmayı açıklayan bu modellere ek olarak psikoterapi kuramları da öfkeyi açıklamaya çalışmaktadır ve öfke mekanizmasını nasıl açıkladıklarına bakıldığında her bir kuramın bakış açısının öfkenin tanımlanmasında farklılıklara yol açtığı görülmektedir. İlk olarak Davranışçı Kuram öfke duygusunu davranışın sonucu olarak tanımlarken, Bilişsel Kuram durumla ilgili bireyin o olayla ilgili sahip olduğu düşüncenin sonucu olarak tanımlamaktadır (Şahin, 2004; Akt. Karataş, 2008). Beck (1975)'e göre, öfke duygusuna; bireyin uyarıcıyı anlamlandırması yol açmaktadır. Akılcı duygusal yaklaşıma göre de aynı şekilde bireyin yaşadığı olayları

anlamlandırması öfke duygusunun oluşumunda önemlidir (Ellis, 1977; Akt. Karataş, 2008).

Bilişsel ve Davranışçı Kuramlar öfke kavramını birey odaklı açıklarken, Bandura (1973); insan davranışı ve çevrenin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediğini ve öfke duygusunun yaşamda karşılaşılan doğrudan maruz kalınan saldırganlık içeren modeller, çevrede stres yaratan kalabalık, gürültü, sıcaklık gibi koşullar sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Dollard ve Miller (1939)'in engellenme ve saldırganlık kuramına göre ise, engellenme durumu saldırganlığa yol açmaktadır. Engellenmeye maruz kalan çocukların saldırgan modellere tanık olması saldırganlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Freud (1994), ise ölüm içgüdüsünün saldırganlık olarak dışa vurulduğunu ve insanın hayatını zora soktuğunu ifade etmiştir (Akt. Karataş, 2008).

Kassinove ve Tafrate (2002) ise kültürün öfkeyi etkilediğini ve öfkenin öğrenme aracılığıyla edinilen bir duygu olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmacılar bireyin öfke duygusunun hedefinin ve zamanının ve de öfke ifade tarzının sosyal çevre aracılığıyla öğrenildiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde Bandura(1973)'da yetişkinlerin öfke ifade tarzlarının çocukluk ve gençlik dönemindeki model alma süreçlerinin sonucu olduğunu vurgular (Akt. Albayrak Sargın, 2008).

Sonuç olarak, öfkenin; çok çeşitli biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel etkenler tarafından ortaya çıktığı söylenebilir (Karataş, 2008).

1.2.1.2. Öfkenin Olumsuz Sonuçları

Saldırganlık ve şiddet içerikli davranışlar bağlamında öfke önemli bir etmendir (Averill, 1983). Büyüyen bir alan yazın yanlış yönetilen öfkenin olumsuz etkilerine kanıt sağlamaktadır. Öfke, çok sık, çok yoğun olduğunda veya çok uzadığında ve/veya bireyin kendisine ve diğer kişilere zarar verici şekilde ifade edildiğinde zararlı etkilerini göstermektedir (Thomas, 2002).

Öfkenin fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz sonuçları ile ilgili araştırmalar gözden geçirildiğinde öfkenin, HPA eksen ve sempatik sinir sistemi aracılığıyla kardiyovasküler hastalıklar üzerinde doğrudan etkili olabileceği gibi öfkenin

kardiyovasküler rahatsızlıklar için risk taşıyan sağlıksız yaşam tarzına (sigara içme, fiziksel aktivite yapmama, yüksek yağlı beslenme) neden olabileceği bildirilmektedir (Hemingway ve Marmot, 1999; Akt. Golden, Williams, Ford, Yeh, Sanford, Nieto, Brancati, 2006). Aynı doğrultudaki bir çalışmada ergenlerde, iki tip öfkenin (öfke dışavurumu ve öfkeyi bastırma) fiziksel aktivite azlığı, alkol, sigara ve kafein tüketimi gibi sağlıksız yaşam tarzı benimseme ile ilişkili olabileceği bildirilmektedir (Musante ve Treiber, 2000). Musante ve Frank (2000), 411 ergenle yaptıkları çalışmada, öfkesini daha fazla bastıran ergenlerin, daha sık alkol kullanımı, daha düşük haftalık aerobik aktivite saati ve fiziksel olarak daha az aktif olduklarını bildirmiştir. Aynı çalışmadaki öfkesini daha fazla dışa vuran ergenlerin daha fazla kafeinli soda ve kahve tükettikleri belirlenmiştir.

Öfkenin fiziksel sağlık üzerindeki etkilerine ek olarak alan yazın öfkenin psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine de işaret etmektedir. Goodwin (2006), okul çağı çocukları ile yaptığı çalışmada dışa dönük öfke ifadesinin erkeklerde depresyon için riski 3 kat arttırdığına işaret etmiştir. Aynı şekilde, Terasaki (2009), 1.176 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada dışadönük öfkenin depresif semptomlarında artmış risk ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca bastırılan ya da içselleştirilen öfkenin diğer yıkıcı duygulara evrilebilmesi nedeniyle tehlikeli olduğu bildirilmektedir (Lee ve Mokuah, 2002). Bu yıkıcı duygular anksiyete ya da depresyon olabilir. Ayrıca öfkenin sevilen kişilere ifade edilememesi kendini suçlama ve kendine zarar vermeye yol açabilir (Fox, ve Hawton, 2004; Akt. Reyes, Cayubit, Angala, Bries, Capalungan, Docdoc, Nolasco ve Reyes, 2015). Ayrıca DiGiuseppe and Tafrate (2007) öfkelerini içe yönelten ergenlerin, dışa yöneltenlere göre daha yüksek olasılıkla ciddi intihar girişimlerinde bulunduğunu bulmuştur (Akt. Reyes, Cayubit, Angala, Bries, Capalungan, Docdoc, Nolasco ve Reyes, 2015).

Öfkenin bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerindeki bu olumsuz etkilerine ek olarak kişiler arası bağlamda da çeşitli sonuçlara yol açtığı düşünülmektedir. 11-19 yaş arası ergenlerle yapılan bir çalışmada; siber zorbalık bağlamında hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan bireylerin kişilik treyti olarak öfke deneyimlemeye kırılgan oldukları gibi durumluk (state) öfke, siber zorbalık (cyberbullying) ve siber zorbalık kurbanı olmanın ilişkili olduğu bulunmuştur. Bunun da ötesinde, öfkenin dışa dönük ve patlayıcı şekilde ifade edilmesinin, siber ve fiziksel zorbalıkta bulunan bireyler arasında

yaygın olduğu görülmüştür (Lonigro, Schneider, Laghi, Baiocco, Pallini ve Brunner, 2015). Ayrıca okul ortamındaki öfke sorunlarının öğrencilerin akademik, bireysel ve sosyal açıdan olumsuzluklar yaşamasına neden olabilmektedir. Yapılan çalışmalar öğrencilerin yüksek okul öfke düzeylerinin düşük akademik başarı (Fryxell, 2000; Akt. Çivitci, 2011) ile de ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

Öfkenin fiziksel ve ruhsal sağlık ile sosyal ilişkiler kapsamındaki bu olumsuz etkilerine ek olarak çocuk ve ergenlerin psikolojik danışmanlığa ya da psikoterapiye sevk edilmesinin ana sebeplerinin karşıt gelme bozukluğu, düşmanlık ve saldırganlık gibi öfke ile ilgili problemler olduğu bildirilmektedir (American Psychiatric Association, 1994; Akt. Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman, 2004).

Ergenlik çağında, en sık yaşanan duygulardan bir tanesinin öfke duygusu olması ve öfkenin bireyler üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açabilmesi sebebiyle öfke ve öfke kontrolü üzerine eğilmesi gereken en önemli duygulardan biri olarak görülmektedir (Siyez ve Tan Tuna, 2014).

1.2.1.3.Öfke İfade Tarzı

Öfke bireylerin en sık bildirdiği gündelik duygulardan biridir. Öfkenin ifade ediliş tarzı ise bireyler arası farklılık göstermektedir (Bilge ve Ünal, 2005; Akt. Taşçı Eser, Liman, ve Bilge, 2012). Aversif doğasından dolayı, öfke bir şekilde başa çıkılması gereken bir duygusal durumu temsil etmektedir.

Spielberger (1988)'e göre; öfke içten (inwardly) ve dıştan (outwardly) ifade edilebilir. Spielberger ve diğerlerine (1985) göre öfkenin içsel ifade edilmesi (anger in), öfke duygusu deneyimlendiğinde ancak ifade edilmediğinde ortaya çıkar ve de bireyin öfkesini bastırduğuna işaret eder (Akt. Starners and Peters, 2004). Öfkenin içsel olarak ifade edildiğinin göstergeleri; bir şeyleri içinde tutmak, kin tutmak, öfkesini gizlemek şeklindedir. Tam tersi şekilde öfkenin dışsal ifade edilmesi (anger out); bireyin öfkeli hissettiğinde bunu fiziksel ya da sözel olarak yanıtlama eğilimini ifade eder. Öfkenin dışsal olarak ifade edilmesinin örnekleri ise; kapıları çarpma, hoş olmayan şeyler söyleme, diğerlerini azarlama şeklindedir (Zimprich ve Mascherek, 2012). Öfke duygusunu içlerinde tutan bireyler sözel ve yüz ifadelerini gizleme eğiliminde iken

tersine, öfke duygularını dışsal olarak ifade eden bireyler öfkenin tipik yüz ifadelerini gösterme eğilimindedir (Gambetti ve Giusberti, 2009).

Spielberger (1988, 1996), Spielberger ve diğerleri (1985); öfkenin ifade edilmesinin bir diğer ögesini ayırt etmiştir: Öfke kontrolü. Bu öge; bireyin örneğin sinirini ve davranışını kontrol ederek öfkesini ifade edişini yönetme girişimine işaret eder (Akt. Zimprich ve Mascherek, 2012). Öfke kontrolü, öfkeyi tetikleyen uyarandan kaynaklı stresle başa çıkmada kullanılabilen üçüncü işlevsel mekanizmadır. Bu işlevsel modda, birey öfkeye yanıtını ve öfke ifadesini kontrol etmeye çalışır (Starners and Peters, 2004). Bazı bireyler öfkesini sözel veya davranışsal olarak dışa aktarırken, bazıları öfkelerini bastırma yolunu tercih ederler. Bazı bireyler ise stresli olaylar karşısında öfkelerini kontrol edebilirler (Kökdemir, 2004; Albayrak ve Kutlu, 2009).

Spielberger ve diğerleri (1991)'ne göre; durumluk öfke; öznel duyguların ve fizyolojik etkinliklerin toplamından meydana gelen geçici duygusal- fizyolojik durumu tariflemektedir. Durumluk öfke öfkenin en düşük düzeyinden en yüksek düzeyine doğru bir süreklilik içerisinde görülmektedir. Sürekli öfke ise öfkenin değişmez kişilik boyutunu ya da veya durumluk öfke yaşama eğilimini tariflediği gibi kolayca öfkelenmeyi ifade etmektedir. Sürekli öfke düzeyi yüksek kişiler hem daha yaygın hem de daha yüksek düzey durumluk öfke hissetmektedir (Akt. Korkut, 2012).

Spielberger (1985)'in öfke ifade tarzının 3 boyutlu modeline benzer şekilde Roy'un adaptasyon modelinde de öfke, öfkeyi tetikleyici olarak algılanan çevresel uyarana davranışsal yanıt olarak tanımlanır ve öfkeyi ifade etme işlevsel olarak görülür ve 4 alt kavramdan oluşan bir yapıdır: Öfkenin içsel ifade edilmesi (anger in), öfkenin dışsal ifade edilmesi (anger out), öfke kontrolü ve toplam öfke ifadesi. Öfkenin dışsal ifade edilmesi, öfkeyi tetikleyen uyarının yarattığı stresle öfkeyi dışa vurarak açık ya da doğrudan şekilde başa çıkmada kullanılan işlevsel yanıttır. Öfkenin içsel ifade edilmesi, bireyin öfkesini içinde tutarak örtük ya da dolaylı olarak öfke yaratan uyarana uyum sağlamaya çalıştığı alternatif başa çıkma mekanizmasıdır. Öfke kontrolü, öfkeyi tetikleyen uyarandan kaynaklı stresle başa çıkmada kullanılabilen üçüncü işlevsel mekanizmadır. Bu işlevsel modda, birey öfkeye yanıtını ve öfke ifadesini kontrol etmeye çalışır. Toplam öfke ifadesi, bireyin deneyimlediği öfkenin genel düzeyinin özetidir (Akt. Starners and Peters, 2004).

1.2.2. Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları

Çocukluk örselenme yaşantılarından çocukların ileriki yaşamlarında onları en çok etkileyen 2 tanesi çocuk istismarı ve ihmaldir. Çocuk istismarı ve ihmali; ebeveyn ya da bakım veren yetişkin tarafından çocuğun uygun olmayan veya zarar verici şekilde çocuğun gelişimini bozucu eylem ve eylemsizliklerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007).

1.2.2.1.İstismar

Çocuk istismarı tüm toplumların yüz yüze kaldığı evrensel bir problemdir. İstismar; çocuğun ebeveyni ya da kendisinin bakımından sorumlu kişiler ya da diğer bir kişi tarafından, fiziksel veya psikolojik sağlığına zarar veren, zihinsel, duygusal, fiziksel ya da cinsel gelişimini engelleyen, kasti olan durumlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır (Kepenççi, 2001; Akt. Nasıroğlu, 2014).

Yaş, etnik köken, ırk ve sosyo ekonomik düzey ayırt etmeksizin pek çok çocuk farklı seviyelerde fiziksel, duygusal ve cinsel istismar görmektedir. Çocukluk döneminde maruz kalınan istismar kişinin ileri zamanlardaki fiziksel ve duygusal sağlığını, sosyal ve akademik gelişimini ve şüphesiz iyi oluşunu olumsuz şekilde etkilemektedir (Çeçen Eroğul ve Türk, 2013).

Yakın tarihte yapılan bir araştırma olan UNICEF'in "Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet" araştırması (2010) Türkiye'de yaşayan 7-18 yaşlar arasındaki çocukların %56'sının fiziksel istismara, %49'unun duygusal istismara ve %10'unun cinsel istismara maruz kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada şiddet davranışının kaynakları başta aile üyeleri olmak üzere, öğretmenler ve akranlar olarak belirlenmiştir (Erükçü Akbaş, 2014).

1.2.2.2. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, 18 yaşın altındaki bir çocuğa ebeveyni ya da ebeveyni yerine geçen birisi tarafından el ya da bir nesne ile vurulması ya da tekmelenme, sarsılma, savrulma, yakılma, bıçaklanma ya da boğulma sonucu çocuğun yaralanması ya da yaralanma riski deneyimlenmesidir (Sedlak ve Broadhurst, 1996; Akt. Sandra, David ve Victor, 1999).

WHO (1999)'a göre; çocuğun fiziksel istismarı; sorumluluk, güç ya da güven ilişkisi içerisinde ebeveyn ya da bireyin kontrolü altındaki etkileşimden ya da etkileşim yetersizliğinden kaynaklı gerçek ya da olası fiziksel zarardan kaynaklanan durum olarak tanımlanmaktadır. Tek ya da tekrarlı sayıda meydana gelebilir. İstismar ile ilişkili yaralanmalar; bere, yanık, kırık, zehirlenme, merkezi sinir sistemi hasarları gibi sonuçları kapsar (Akt. Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

Fiziksel istismara uğrayan çocuklar sosyal işlevsellik alanında yetersizlikler yaşamakta, yakın kişilerarası ilişkiler kurmakta güçlük çekmekte, çatışmalı, duygusal yoğunluktan yoksun, öfke ve istismar içerikli ilişkiler kurabilmektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999; Akt. Tıraşçı ve Gören, 2007).

1.2.2.3. Cinsel İstismar

Bir diğer istismar türü de cinsel istismardır ve 'henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir erişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2008; Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013).

WHO (1999)'a göre çocuğun cinsel istismarı; çocuğun tam olarak kavrayamadığı, rıza gösterme kapasitesine sahip olmadığı ya da gelişimsel olarak hazır olmadığı ve onay veremediği ya da toplumun sosyal tabularını çiğneyen ve yasalara karşı gelen bir cinsel aktiviteye dâhil olması anlamına gelir. Çocuk cinsel istismarı; çocuğun sorumluluk, güven ya da güç ilişkisi içerisinde olduğu yetişkin ya da diğer bir çocuk ile arasında gerçekleşen ve diğer bireyin kendi ihtiyaçlarını doyurmayı hedeflediği aktivite olarak tanımlanmaktadır (Akt. Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

Çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma, hastalıklardan ölüme kadar pek çok olumsuz psikolojik ve fiziksel sonuçlar doğuran ve bu etkileri çocuğun yetişkinlik dönemine kadar devam eden bir şiddet tipidir (Atamer, 1998; Akt. Korkut, 2012).

Araştırma sonuçları cinsel istismar ile umutsuzluk, depresyon, intihar girişimi, kaygı, düşük benlik saygısı, zayıf akademik başarı, psikosomatik belirtiler arasında güçlü ilişki olduğunu göstermektedir (Choquet, Darves-Bornoz, Ledoux, Manfredi & Hassler, 1997; Nurcombe, 2000; Ystgaard, Hestetun, Loeb & Mehlum, 2004; Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013).

1.2.2.4. Duygusal İstismar

Duygusal istismar; ebeveyn ya da diğer yetişkinlerin çocuğun becerileri üzerinde istek ve beklentiye sahip olmaları ve çocuğa agresif şekilde davranmaları olarak tanımlanmaktadır. Çocuğu reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, kandırma, korkutma, sindirme, tehdit etme, önemsememe, küçük düşürme, dalga geçme, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma, bağımlı kılma ve aşırı koruma görülen duygusal istismar türleridir (Horton, Cruise, 2001; Polat, 2001; Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013).

Duygusal istismar bakım verenin uygun ve destekleyici bir çevre sunmada başarısız olmasını ve çocuğun duygusal sağlığı ve gelişimi üzerinde olumsuz etkilere sahip eylemlerde bulunmasını içerir (Runyan, Corrine, Ikeda, Hassan, ve Ramiro, 2002).

WHO (1999)'a göre duygusal istismar; biricil bağlanma figürünün ulaşılabilir olduğu ve böylece çocuğun stabil bir duygusal ve sosyal yeterlik geliştirebileceği gelişimsel olarak uygun, destekleyici çevrenin sağlanmasındaki başarısızlıktır. Ayrıca çocuğa karşı çocuğun yüksek olasılıkla sağlığına ya da fiziksel, ruhsal, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar verecek davranışları da içerir. Bu davranışlar ebeveynin ya da çocuğun sorumluluk, güven ve güç ilişkisinde olduğu bir bireyin kontrolündedir. Ayrımcılık yapmak, alay etmek, küçümsemek ve düşmanlığın fiziksel olmayan türleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Akt. Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

Polat'a (2001) göre duygusal istismar tek başına olabileceği gibi, fiziksel ve cinsel istismarın devamı niteliğinde de olabilir. Duygusal istismarda fiziksel ve cinsel istismar türlerinde olan somut bulguların olmaması, duygusal istismarı diğer istismar türlerinden ayırır (Akt. Korkut, 2012).

Duygusal istismar uzun süreli ruhsal sağlık sorunları ile sonuçlanmaktadır (Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000). Duygusal istismara maruz kalmak çocuğun entelektüel ve sosyal gelişimini, benlik saygısını olumsuz yönde etkiler (Horton & Cruise, 2001; Polat, 2001; Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013). Duygusal istismara uğrayan çocuklarda ailesinden kopma, tedirgin olma, bağımlı kişilik özellikleri, değersizlik duyguları, agresif davranışlar görülebilmektedir (Tıraşçı ve Gören, 2007).

1.2.2.5. İhmal

Çocuğun bakımından sorumlu olan bireyin bu vazifesini yerine getirmeyerek çocuğun yiyecek, kıyafet, sosyal, duygusal ve medikal ihtiyaçlarını karşılamaması ya da çocuğun sevgi, ilgi, şefkat gibi sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaması ve çocuğu fiziksel ya da duygusal olarak mahrum bırakması olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2004; Akt. Tıraşçı ve Gören, 2007).

WHO (1999)'a göre ihmal; çocuğun sağlık, eğitim, beslenme, duygusal gelişim, korunma, güvenli yaşama gibi tüm boyutlardaki gelişimini sağlamadaki başarısızlıktır. Bu durum çocuğun zarardan korunmamasını ve ona rehberlik edilmemesini de içerir (Akt. Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

İhmal, süreklilik arz etmesi ve tanımlanmasının güç olması nedeniyle gözden kaçırılmaktadır. Fiziksel göstergeleri çok yoğun olmasa da ihmalin çocuğun ruhsal sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri istismarla benzer şekildedir (Aksoy, Çetin, İnanıcı, Polat, Sözen ve Yavuz, 2010; Akt. Nasıroğlu, 2014).

1.2.2.6. Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantılarının Etkileri

İstismar olaylarının anne babanın özellikleri, toplumsal problemler, aile bireyleri arasındaki sağlıklı etkileşim ve çocuğun gelişimsel problemleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Düşük sosyoekonomik düzey, aile içi problemler, kısıtlı yaşam alanı, geniş aile yapısı, göç, düşük eğitim düzeyi, tek ebeveynli aile, çocuklarına karşı eleştirel ve katı davranma, ebeveynde duygusal problemler, düşük evlilik kalitesi, zayıf ebeveyn çocuk ilişkisi, aile içi şiddet, toplumda çocuğun değerinin düşük olması, çocuğu koruyan yasa ve kanunların yetersizliği çocuğa yönelik istismarın ortaya çıkmasında zemin hazırlayıcı etkenler olarak bildirilmektedir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Bunlara ek olarak, çocukluklarında istismara maruz kalmış ebeveynlerin kendi çocuklarına karşı daha tahrip edici disiplin yöntemleri kullandıkları bildirilmiştir (Hemenway, Solnick & Carter, 1994; Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013).

WHO çocuk istismarını, çocuk ve ergenlerin sağlığını ve iyi oluşunu bozan önemli bir sağlık problemi olarak tanımlamaktadır. İstismarın gelişim yılları üzerindeki sonuçları; doğrudan, çarpıcı ve uzun süreli olmaktadır (Akt. Djeddah, Facchin, Ranzato, Romer, 2000).

Çocukluk dönemi istismarının etkilerini inceleyen araştırmalar gözden geçirildiğinde, erken dönem istismarın genel olarak yetişkinlikteki zayıf fiziksel sağlık ile ya da belli hastalıklar için yüksek risk ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Çocukluk dönemi istismarı (duygusal, fiziksel ve cinsel) ve ev içindeki işlevsizlik (madde kullanımı, ruhsal bozukluk ve annenin şiddet içerikli davranışları, suç davranışları) ile yetişkinlik dönemi sağlık durumu arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırmada, bu kategorilerin 4 ya da daha fazlasına maruz kalan bireylerin, hiç birine maruz kalmayanlara göre alkolizm, madde kötüye kullanımı, depresyon ve intihar girişimi gibi sağlık risklerinin 12 kat fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca sigara içme, sağlığını düşük puanlama, cinsel yolla bulaşan hastalık risklerinin 2-4 kat daha fazla ve fiziksel olarak aktif olma ile obezite risklerinin 1,4-1,6 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Felitti, Anda, Nordenberg, Williamson, Spitz, Edwards, Koss ve Marks, 1998). Benzer şekilde,

çocukluk dönemi istismarı ile yetişkinlikteki obezite arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların gözden geçirildiği bir çalışmada, yetişkinlerdeki obezite ile çocukluk dönemi istismarı arasında açıkça bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Hemmingsson, Johansson, ve Reynisdott, 2014).

Genel olarak istismarın fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, 231 psikiyatrik tanılı hasta ile yapılan ve çocukluk dönemindeki farklı istismar türleri ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bir çalışmada, fiziksel istismar ve antisosyal kişilik bozukluğu, duygusal istismar ve C küme kişilik bozukluğu ve ebeveyn ihmali ile kişilik bozukluğu treytleri arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca fiziksel istismarın narsistik ve paranoid özelliklerle olumlu ilişkili iken C küme özelliklerle olumsuz ilişkili olduğu bulunmuştur (Cohen, Tanis, Bhattacharjee, Nesci, Halmi, ve Galyner, 2014).

Çocukluk dönemi istismar türlerinden fiziksel istismar, ileriki dönemlerde pek çok olumsuz sonuç ile ilişkisi iyi kanıtlanmış önemli bir erken yaşam stresörüdür. Temsil edici çalışmalar çocukluk dönemi istismarının yetişkinlikte kadınlar için kardiyovasküler hastalık (Batten, Aslan, Maciejewski ve Mazure, 2004), kalp problemleri (Fuller-Thomson, Brennenstuhl ve Frank, 2010), ülser, astım, kalp rahatsızlıkları ve hipertansiyon (Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2007) için artmış riskle ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Aynı doğrultuda yapılan bir gözden geçirmede, çocukluk dönemi istismarı deneyimleyen bireylerin daha yüksek olasılıkla baş ağrısı ve diğer kronik ağrı sendromları bildirdiği görülmüştür (Davis, Luecken ve Zautra, 2005). Ayrıca çocukluk dönemi ihmal ve fiziksel istismarının ergenlik sonrasında ve erken yetişkinlik döneminde ağır epizodik içme üzerinde uzun süreli ters etkileri olduğu bildirilmektedir (Shin, Miller ve Teicher, 2013).

İstismarın fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz sonuçlarına ek olarak, aile içinde fiziksel istismara maruz kalma ile çocukların saldırgan ve şiddet içerikli davranışları (Chapple, Tyler, Bersani, 2005), davranış problemleri (Bal, 2010), öfke tetikleyicileri (Bekçi, 2006) ve öfke ifade tarzı (Çakıcı, 2002) gibi ilişkilerin incelendiği araştırmalarda istismarın çocukların psikolojik sağlığı üzerinde de olumsuz etkilere yol açtığı görülmektedir (Akt. Çeçen Eroğul ve Türk, 2013). Fiziksel istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmalar, fiziksel istismarın, depresyon (Batten, Aslan,

Maciejewski ve Mazure, 2004), anksiyete ve öfke (Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2007) ve kadınlarda kilo vermek için öğünleri atlama ve problemlerle yemek yeme ile ilişkili sorunlar (Fuemmeler, Dedert, McClernon ve Beckham, 2009) gibi geniş ranjda ruh sağlığı üzerinde uzun süreli olumsuz sonuçları olduğuna işaret etmektedir.

Fiziksel istismarın hem fiziksel hem de ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren bu çalışmaların yanı sıra çocukluk döneminde cinsel istismar ve aile çatışması gibi olumsuz yaşantılara maruz kalan çocukların ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde pek çok tıbbi, psikolojik ve davranışsal problemler açısından risk altında olduğuna işaret eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Cinsel istismarın fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine işaret eden bir çalışmada, cinsel istismarın fibromiyalji ve romatoid artrit gibi fiziksel hastalıklarla ilişkisi olduğu bildirilmiştir (Bayram ve Erol, 2014). Ergenlik dönemindeki 839 öğrencide çocukluk çağı fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal deneyimleri, kendine fiziksel olarak zarar verme davranışı, intihar girişimi ve dissosiyatif yaşantıların sıklığını saptamayı ve bu deneyimlerin birbiriyle olan ilişkilerini incelemeyi amaçlayan bir araştırmada, katılımcıların %16,5'i ihmal, %15,8'i duygusal istismar, %13,5'i fiziksel istismar ve %10,7'si cinsel istismar (ensest dâhil) deneyimlediğini bildirmiştir. Herhangi bir çocukluk dönemi travması deneyimlediğini bildiren katılımcıların bildirmeyenlere göre daha yüksek düzey dissosiyatif belirtiler gösterdiği, daha sık kendine fiziksel olarak zarar verdiği ve intihar girişimlerinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zoroğlu, Tüzün, Şar, Öztürk, Kora ve Alyanak, 2001).

Ayrıca çalışmalar çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalmanın ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine de dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar, erken dönem cinsel istismar yaşantısının depresyon, agresyon, kendine zarar verme davranışlarını arttırdığını göstermektedir (Kendall-Tackett, Williams, ve Finkelhor, 1993). Neumann ve arkadaşlarının (1996) yaptığı meta analitik gözden geçirmede, çocukluk dönemi cinsel istismarı ile yetişkinlikteki pek çok psikolojik semptom (anksiyete, öfke, depresyon, intihar, benlik kavramında bozulma) arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Akt. Wegman, ve Stetler, 2009). Aynı doğrultuda yapılan bir çalışmada, Oddone Paolucci, Genius, ve Violato (2001) çocukluk dönemi cinsel istismarının travma sonrası stres bozukluğu semptomları, depresyon ve akademik performansta bozulma ile ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca ülkemizde yapılan bir çalışmada yetişkinlik başlangıçlı

depresyonun, çocuk dönemindeki cinsel istismarla ilişkili olabileceği belirtilmiştir (Taner ve Gökler, 2004).

Cinsel istismarın psikolojik sağlığı olumsuz etkilediğine işaret eden bu araştırmalara ek olarak cinsel istismara uğrayan çocuklarda cinsel duygu ve tutumların, normal gelişimlerinden sapabileceği ve uygun olmayan biçimler alabileceği de bildirilmektedir (Polat, 2000; Akt. Ovayolu, Uçan, ve Serindağ, 2007). Bu doğrultudaki bir çalışmada, cinsel tacize uğramış olan kadınlarda cinsel yaşamın erken başladığı, ergenlik döneminde daha yüksek düzey hamile kalma ve korunmasız cinsel yaşam görüldüğü (Fergusson, Horwood ve Lynskey, 1997) ve de daha fazla cinsel saldırıda bulunma gibi durumların ortaya çıktığı belirtilmektedir (Taner ve Gökler, 2004).

Cinsel istismar öyküsü olan çocukların geleceğe yönelik olumsuz düşüncelere ve düşük benlik saygısına sahip olduğu bildirilmektedir (Polat, 2000; Akt. Ovayolu, Uçan, ve Serindağ, 2007). Öfke, zayıf dürtü kontrolü ve karşı gelme bozukluğunun da cinsel istismar öyküsü bulunan çocuklarda gözlenebileceği ifade edilmektedir (Taner ve Gökler, 2004). Kendall-Tackett et al. (1993)'in cinsel istismara uğramış çocuklarla 1988-1992 yılları arasında yapılan 45 niceliksel çalışmanın gözden geçirilmesinde; cinsel istismar öyküsü bulunan çocukların bulunmayan çocuklara göre daha fazla korku, travma sonrası stres bozukluğu, davranış problemi, cinselleştirilmiş davranış ve düşük benlik saygısı semptomları sergilediğini ve bu semptomatolojinin varyanslarındaki çeşitliliği cinsel istismar öyküsünün %15-45 arasında açıkladığını bulmuştur (Akt. Paolucci, Genuis ve Violato, 2001).

Bir diğer istismar türü olan duygusal istismar, belki de en sık yaşanan cinsel istismar türüdür fakat aynı zamanda en saklı olan, en az bildirilen ve en az çalışılan istismar türüdür (Barnet, Miller-Perrin, ve Perrin, 2005; Akt. O'Dougherty Wright, Crawford, ve Del Castillo, 2009). Ancak yapılan çalışmalar incelendiğinde duygusal istismarın ruh sağlığı üzerinde pek çok olumsuz etkiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Briere ve Runtz (1990) kadın üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, duygusal istismarın düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğunu bildirmiştir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir başka çalışmada, çocukluk dönemi duygusal istismarı ve duygusal ihmalinin daha sonraki anksiyete ve depresyon semptomları ile ilişkili olduğu ve bu ilişkiye zarar görmeye korunmasız olma ile utanç şemalarının aracılık ettiği görülmüştür. Ayrıca duygusal ihmal yaşantısının daha sonraki disosiasyon semptomları ile ilişkili olduğu ve

bu ilişkiye utanç ve zarar görmeye korunmasız olma şemalarının aracılık ettiği görülmüştür (O'Dougherty Wright, Crawford, ve Del Castillo, 2009). Duygusal istismarın ergenlik dönemindeki içki içme sıklığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Moran, Vuchinich, ve Hall, 2004).

Genel olarak çocuğa kötü davranmanın normal duygusal gelişim sürecini bozduğu görülmektedir. İlk olarak çalışmalar, kötü muamele gösteren ebeveynlerin göstermeyenlere göre daha az olumlu duygu ve daha çok olumsuz duygu gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Kavanagh, Youngblade, Reid ve Fagot, 1988). İkinci olarak, tutarsız ya da katı bakım alan çocuklar davranışlarının sonuçlarını yordamakta güçlük yaşamaktadır (Dadds ve Salmon, 2003) ve bu durum duygusal bilgi işlemlerinde eksikliklere yol açıyor olabilir (Young ve Widom, 2014). Bunlara ek olarak, çocukluk döneminde kötü muamele gören bireyler kendini düzenleme, duygu düzenleme, sosyal akran temelli ilişkiler geliştirme gibi önemli gelişimsel görevleri yerine getirmede başarısız olacaktır (Kim ve Cicchetti, 2010).

1.2.3. Anne Baba Tutumunun Ergen Üzerindeki Etkileri

Bireyin belli bir kişi, grup, nesne ya da olay hakkındaki olumlu veya olumsuz şekilde düşünce, duygu ve davranışlara sahip olmasını sağlayan sürekli eğilim olarak tanımlanan tutum kavramı ebeveynlerin çocuklarına ne şekilde davranma eğilimi sergilediklerine göre sınıflandırılmaktadır (Budak, 2000; Akt. Sezer, 2010). Darling ve Steinberg (1993)'e göre "çocuğa yöneltilen davranışlar olan anne baba tutumları, ebeveyn-çocuk etkileşiminin doğasını belirleyen ebeveyn davranışlarının, uygulamalarının ve sözsüz ifadelerin toplamı"dır. Baumrind (1991)'e göre de ebeveyn tutumlarına yönelik kategorilendirmeler, ebeveynlerin çocuklarını kontrol etmek ve sosyalleştirmek için ortaya koydukları uğraşların değişimini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Akt. Üredi ve Erden, 2009).

Çocuğun ebeveyni ile ilişkisini; aile ortamı, anne ve baba arasındaki ilişki, çocuğun ebeveynlerinin beklentilerine uyumu, ailede kaç çocuğun olduğu, çocuğun cinsiyeti, ailenin sosyal statüsü ve ekonomik düzeyi, toplum gibi çok sayıda faktör etkilemektedir.

Çocuğun kendiliğini geliştirmesi için en sağlıklı çevrenin çocuğa yaşantı ve keşif fırsatı sağlayan, onu koruyan çevre olduğu bildirilmektedir. Çocukluk yılları bireyin kişiliğini şekillendirdiği dönemdir ve bu dönemdeki ebeveyn tutumları büyük önem arz etmektedir (Macoby & Martin, 1983; Yavuzer, 2004; Akt. Sezer, 2010).

Anne baba tutumları ile ilgili sınıflandırma yapan araştırmacıların başında gelen Baumrind (1966) 3 tarz anne baba tutumu önermiştir: demokratik, otoriter, izin verici.

Demokratik tutum: Bu tutumu benimseyen anne babalar çocuklarıyla sıcak, ilgili, duyarlı, sabırlı bir iletişim içerisine girerek çocuklarından belli zamanlarda kurallara uymasını ve uygun davranışlarda bulunmasını bekledikleri gibi aile içerisinde alınan kararlarda çocuğun fikirlerini de önemserler (Akt. Demir ve Şendil, 2008). Demokratik anne baba tutumu; en uygun çocuk yetiştirme tarzı olarak görülen tutumdur ve çocuklarına duygusal anlamda arka çıkarak çocuklarının bağımsızlığını geliştirmesi için fırsat tanıyan ebeveynleri tanımlamaktadır (Spera, 2005). Çocuğun kendi kişiliğini geliştirilebilmesinde en faydalı olan tutum olan demokratik tutuma sahip ebeveynler çocuklarını koşulsuz olarak sever ve sayarlar, çocuklarını denetledikleri gibi onların ihtiyaçlarını da yerine getirirler. Çocuğun sorumluluk anlayışını geliştirebilmesi amacıyla kurallar ve sınırlar dâhilinde çocuğun özgürce davranmasına müsaade ederler (Baumrind, 1966).

Otoriter tutum: Bu tutuma sahip ebeveynler ise çocuklarından koyulan kuralları şartsız şekilde yerine getirmesini beklerler ve çocuk bunları yerine getirmediğinde ceza ile karşı karşıya kalır. Ayrıca aile içi kararlar hakkında çocuğun fikri alınmaz (Akt. Demir ve Şendil, 2008). Otoriter anne baba tutumu; çocuğun sıkça ceza aldığı, ebeveynleri tarafından kişisel niteliklerinin dikkate alınmadığı, sadece anne babasının isteklerine uygun şekilde davranmasını gerekli kılan bir tutum tarzıdır (Akt. Sezer, 2010). Otoriter tarzda ebeveynlik sergileyen anne babalar, çocukları üzerinde kontrol sağlamaya çalışarak çocuğu isteklerini yapması için zorlama, cezalandırma, tehdit etme gibi yöntemleri kullanmaktadırlar (Akt. Ertuğrul ve Toros, 2010). Maccoby ve Martin (1983)'e göre otoriter ebeveynler katı, itaatkâr ve ısrarcı tarzda disiplin gösteren anne babalardır (Akt. Darling ve Steinberg, 1993). Bu tutum tarzı çocuğun öfke duygusunu sıkça hissetmesine rağmen duygu ve düşüncelerini uygun şekilde ifade edememesi ile sonuçlanmaktadır. Bunun sonucunda da çocuk saldırgan davranışlar içerisine girmekte

ve ebeveynlerinden ayrı bir kişilik geliştirememektedir (Maccoby ve Martin, 1983; Akt. Sezer, 2010).

İzin verici tutum: Bu tutuma sahip ebeveynler ise çocuklarına karşı aşırı rahat, olumsuz sonuçlar doğuracak düzeyde hoşgörölü ve bazen ihmalkâr bir tavır sergilerler (Demir ve Şendil, 2008).

Maccoby ve Martin (1983) ise, ebeveyn tutumları için ikili bir sınıflandırma önermiştir: ilgi/kabul (responsiveness) ve talepkar (demandingness). Bu iki boyutun kesişim yerine göre 4 sınıf anne baba özelliği belirlemiştir. Yüksek düzey talepkarlık ve kabul etme segileyen ebeveynlerin demokratik; yüksek düzey talepkarlık ancak düşük düzey kabul etme gösteren ebeveynlerin otoriter; düşük düzey talepkarlık gösteren ancak yüksek düzey kabul etme gösteren ebeveynlerin izin verici ebeveyn, düşük düzey talepkarlık ve kabul etme gösteren ebeveynlerin ihmalkâr tutum sergilediğini bildirmiştir (Akt. Demir ve Şendil, 2008).

Lamborn ve arkadaşları (1991) ise Baumrind (1971), Maccoby ve Martin (1983) ve diğer ölçeklerden (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1989) yararlanarak geliştirdikleri Anne Baba Tutum Ölçeği'nde 3 boyut öne sürmüştür: kabul/ilgi, denetleme/kontrol, psikolojik özerklik. *Kabul/ilgi boyutu*, ebeveynin çocuk tarafından sıcak, sevecen, ilgili ve katılımcı algılanma düzeyine işaret eder. *Denetleme boyutu:* ebeveynin çocuk tarafından denetleyici algılanma düzeyini gösterir. *Psikolojik özerklik boyutu:* ebeveynin çocuk tarafından ne kadar demokratik algılandığını ve çocuğun bireyselliğinin ne düzeyde desteklendiğini gösterir (Akt. Yılmaz, 2000).

İnsan başlangıçta anne ve babasının yanında, onları model olarak şekillenmektedir ve bu süreçte aile üyeleri ile kurulan ilişki, çocuğun temel güven duygusunun oluşması ve kendi özerkliğinin oluşmasında belirleyici olmaktadır (Bulut, 1990). Ebeveynlerin çocuğu yetiştirirken sergiledikleri tutum, çocuğun sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerini etkilemektedir (Tüm kaya, Çelik ve Aybek, 2010). Kimlik kazanma çabasında olan ergenin, ayrışma ve özerk bir birey olma gelişimsel görevini ne kadar iyi ve pürüzsüz bir biçimde başaracağı ebeveyn tutumu ile sıkı sıkıya ilişkilidir (Gander ve Gardiner, 2004). Ailenin desteği de kontrolü de çocuğun benlik saygısının oluşmasında eşit derecede önemlidir. Çocuğun gelişiminde olumlu etkisi olan destekleme, katılım gösterme ve ilgilenme çocuğun benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili görünmektedir (Gecas ve Schwalbe, 1986). Örneğin, lise öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışma

sonucunda ailede kendisine yeterli zaman ayrılan, sorunları paylaşılan, karar alma sürecine katılan, arkadaş seçimine müdahale edilmeyen, istekleri kabul edilmediği durumlarda açıklama yapılan, özel hayatlarına saygı gösterilen, duygu ve düşüncelerine saygı duyulan ve anne – babanın fikrini açıkça ifade ettiği ailelere sahip ergenlerde benlik saygısının daha yüksek olduğu görülmüştür (Erbil, Divan ve Önder, 2006).

Ebeveynlerin kontrolünün çocuğun sosyalleşmesindeki etkilerini ele alan Rollins ve Thomas (1979), ebeveynlerin gücü ile çocuğu kontrol etme girişimi arasında fark olduğunu belirtmektedir. Buna göre kontrol, zorlayıcı (cezalandırıcı ve iktidarın zorla iddiası) ya da tüme varımsal (açıklama ve neden göstermeye dayalı) olabilir (Miller ve ark., 1986). Yapılmış bir çalışmada bir ergenin ebeveynini katı ve psikolojik olarak kontrolcü olarak algılaması daha fazla davranışsal problemler (agresyon ve suç işleme) ve duygusal problemler (depresyon, stres ve düşük benlik saygısı) ile ilişkili bulunmuştur. Bunun yanında ebeveynini daha destekleyici ve kabul edici olarak algılayan ergenlerin daha az duygusal problem yaşadığı gözlenmiştir (Finkenauer, Engels ve Baumeister, 2005). Yaşları 11 – 17 arasında değişen ergenlerle yürütülen çalışmada ebeveynin psikolojik kontrolcü algılanmasının birincil depresyon ve anti sosyal davranışla ilişkili olduğu görülmüştür (Barber ve ark., 2005).

1.3. ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖRSELENME YAŞANTILARI VE ÖFKE İLE İLİŞKİLİ ARAŞTIRMALAR

Pollak ve diğerleri (2005); fiziksel istismara uğrayan çocukların öfkeyi algılamaya hassasiyet yanlılığı gösterdiğini ortaya koymakta ve bunun nedenini de istismarcı ev ortamında çocuğun zarar görme tehlikesi ile öfkeyi ilişkilendirmeyi öğrenmesi ve çevresindeki öfkeye karşı uyarılmış olması olarak önermektedir (Akt. Young ve Widom, 2014).

Gilliom, Shaw, Beck, Schonberg, ve Lukon (2002) bakım veren ve çocuk arasındaki negatif duygusallığın (düşmanlık ve cezalandırıcılık) okul öncesi davranım problemleriyle ilişkili olduğunu bulmuştur. Çocukluk dönemi istismar deneyimlerinden kaynaklanan duygu düzenleyememenin çocukluk dönemi kötü muamele ve olumsuz

sağlık sonuçları arasındaki bağlantıyı sağlayan mekanizma olduğu bildirilmektedir (Akt. Rapoza, Wilson, Widmann, Riley, Robertson, Maiello, Villot, Manzella, Ortiz-Garcia, 2014).

Bekçi (2006), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde Aile İçi Çocuk İstismarı ile Öfke Tetikleyicileri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, Aile İçi Çocuk İstismarı Ölçeği-B Formunun Fiziksel İstismar, Gelişimi Destekleme, Suça Yönelme ve Cinsel İstismar, İhmalkârlık ve Duygusal Tehdit, Eğitim İstismarı, Uygun Olmayan Kural ve Destek olmak üzere tüm alt boyutları ile Öfke Tetikleyicileri Ölçeği'nin Engellenme, Akran İlişkileri ve Saldırganlık şeklindeki tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Öfke Tetikleyicilerini en iyi yordayan iki değişkenin Aile İçi Çocuk İstismarı Ölçeğinin Fiziksel İstismar ve Gelişimi Destekleme alt boyutlarının olduğu belirlenmiştir (Akt. Aydınoglu Avcı, 2009).

Burack ve diğerlerinin (2006) istismara maruz kalan ve kalmayan okul çağı çocukları ve ergenlerin arkadaşlık ilişkileri karşılaştırdığı çalışmada; istismara maruz kalan çocuk ve ergenlerin, grup arkadaşlarına öfke ve düşmanlık duyguları ile yaklaştığı ve ilişkilerinin daha zayıf olduğu bulunmuştur (Akt. Korkut, 2012).

585 ergenin yaşadığı akademik, davranışsal ve psikolojik sorunlarda, kötü muameleyle maruz kalmanın etkisini incelediği 12 yıllık boylamsal bir çalışmada; ergenlikte görülen psikolojik ve davranışsal sorunların çocuklukta maruz kalınan kötü muameleyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Kötü muameleyle maruz kalan ergenlerde; saldırganlık, kaygı, depresyon, asosyallik, travma sonrası stres bozukluğu, sosyal ve zihinsel sorunların olduğu belirlenmiştir (Lansford, Dodge, Pettit, Bates, Crozier, ve Kaplow, 2002).

Youngblade ve Belsky (1989) bebeklik, çocukluk, okul öncesi, okul çağı ve ergenlik döneminde istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin duygusal ve sosyal gelişimlerini inceledikleri çalışmada, istismara uğrayanların uğramamayanlara göre daha yüksek düzeyde öfkeli oldukları, aile ve arkadaşları ile zıtlaştıkları, içe ve dışa yönelik saldırgan davranışlar gösterdikleri bulunmuştur (Akt. Korkut, 2012).

Silver, Field, Sanders ve Diego'nun (2000), 89 ergen ile yaptıkları çalışmada; öfkeli ergenler öfkeli olmayan ergenler ile karşılaştırılmıştır ve öfkelerinin şiddete dönüşmesinden endişe eden ergenlerin anne ve babaları ile iletişimlerinin kısıtlı olduğu,

depresif belirtiler gösterdikleri ve intihar düşüncelerine sahip oldukları belirlenmiştir (Akt. Korkut, 2012).

1.4. ANNE BABA TUTUMU VE ÖFKE İLE İLİŞKİLİ ARAŞTIRMALAR

Öfke/düşmanlığın oluşumunda ebeveynin çocuk yetiştirme davranışının rolünü inceleyen kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Smith ve diğerleri (1988); yüksek düzeyde düşmanlık üniversite öğrencilerinin, daha düşük düzeyde düşmanlık olan üniversite öğrencilerinin ailelerine atfettiklerine göre daha çok çatışma ve daha az bağlılık atfettiklerini bildirmiştir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004).

Düşük benlik saygısının yordayıcılarının belirlenmesinin amaçlandığı bir araştırmada; agresif aile çatışmasının çocuklarda düşük benlik saygısını yordadığı bulunmuştur. Sıcak ve ilgili anne baba tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarının yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür. Otoriter bir tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarında ise düşük benlik saygısı olduğu gözlenmiştir (O'Brien, Bahadur, Gee, Balto, ve Erber, 1997).

Ebeveyn tutumları ile öfke arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada; ilgisiz ve tutarsız ebeveyn tutumlarına sahip bireylerin çocuklarının daha fazla saldırgan davranış sergileme eğiliminde olduğu bulunmuştur. Aile içinde sosyalleşmeleri kısıtlı olan ergenlerin öfkelerini kontrol etmede güçlük yaşadığı ve saldırgan davranışlar içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Montemayor, 1983).

Houston ve Vavak (1991) çalışmalarında genç yetişkinlere geriye dönük olarak ebeveynlerinin davranışlarını sormuş ve sonuçlar yüksek düzeyde düşmanlığın genç yetişkinin ailesini; daha düşük kabul gösteren, daha sıkı kontrol sergileyen, bireyin çocuk olarak isteklerine daha fazla müdahale eden, daha fazla cezalandıran şekilde betimlemesiyle ilişkili olduğunu göstermiştir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004).

Öğrencilerden oluşan büyük bir örneklemden oluşan düşmanlıkta bireysel farklılıklar ve algılanan ebeveyn yetiştirme tarzı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada sonuçlar; yüksek düzey düşmanlığa sahip katılımcıların, düşük düzey düşmanlığa sahip katılımcılara göre ebeveynlerini daha fazla reddedici ve kontrolcü, daha az duygusal sıcaklığa sahip olarak algıladığını göstermiştir (Meesters, Muris ve Esselink, 1995).

Benzer sonuçlar myokard infarktüsü geçirmiş orta yaşlı erkek hastalar ile sağlıklı kontrol grubunun karşılaştırıldığı vaka kontrol çalışmasında da elde edilmiştir. Bu çalışma, hem hasta hem kontrol grubundaki bireylerde yüksek düzey düşmanlığa sahip olma ile yüksek düzey reddedilme ve düşük düzey duygusal sıcaklık arasında bağlantı olduğunu göstermiştir (Meesters ve Muris, 1996).

Çocuklarda ve ergenlerde öfke/düşmanlık ve ebeveynin yetiştirme tarzı arasındaki bağlantıya dair çalışmalar da oldukça karşılaştırılabilir bulgular sağlamaktadır. Woodall ve Matthews (1988); öfke ve düşmanlıktan yüksek puan alan çocukların, destek olma ve kişilerarası bağlılıktan düşük puan alan ailelerden geldiğini bildirmiştir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004).

Bu bulguyu destekleyen bir diğer araştırmada; yüksek düzey öfkeli öğrencilerin aile ortamını, düşük düzey öfkeli üniversite öğrencilerine göre daha az bağlı, duyguların daha az ifade edildiği, daha çok çatışmalı ve daha fazla düzensiz olarak tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır (Lopez ve Thurman, 1993).

Kılıçarslan (2000), lise öğrencilerinin cinsiyet, ebeveyn eğitim düzeyi ve algılanan ebeveyn tutumları ile sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri ilişkisini araştırdığı çalışmasında; ebeveynlerini demokratik olarak algılayan öğrencilerin öfkeyi içte tutma düzeylerinin, ebeveynlerini otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir (Akt. Korkut, 2012).

Olmuş (2001), ergenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile aile içi psikolojik örüntüleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında; aile iklimini sıcak ve ebeveynlerini destekleyici olarak algılayan ergenlerin öfkelerini kontrol edebildiklerini ve sağlıklı şekilde ifade ettiklerini bulmuştur. Aile iklimini denetleyici olarak bulan ergenlerin ise öfkelerini kontrol etmekte güçlük yaşadıklarını, öfkelerini içe yönlendtiklerini ve kolaylıkla ifade edemediklerini bulmuştur (Akt. Korkut, 2012).

Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında Miller ve diğerlerinin (1996), gençlerdeki düşmancıl tutumların; ebeveynin samimi şekilde kabul etmede kısıtlı olması ve ebeveynin uyum göstermesini açıkça katı, kritik ve ısrarcı şekilde beklemesi ve ebeveynin uyguladığı disiplin amaçlı sağaltımın tutarsız olması ile ilişkili olduğu sonucu destek görmektedir (Akt. Muris, Meesters, Morren ve Moorman, 2004).

1.5.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı 12-14 yaş arası ön ergenlik dönemindeki öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının yordayıcısı olarak öğrencilerin algıladığı anne baba tutumlarının ve öğrencilerin çocukluk döneminde deneyimledikleri örselenme yaşantılarının arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1.6. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Öfkelerini uygun şekilde ifade edemeyen bireyler etraflarındaki kişilerin kendilerinden uzaklaşmasına yol açabilir. Bu da öfkesini uygun şekilde ifade edemeyen bireylerin benlik kavramının olumsuz olmasına, benlik saygılarının azalmasına, diğer kişilerle ve aileleriyle çatışma yaşamalarına ve suçluluk duymalarına yol açabilir (Erdem ve ark. 2008; Erkek ve ark. 2006; Özer 1997).

Öfkesini uygunsuz şekilde ifade eden ergenlerin davranışsal (çekingenlik, sessizlik, ağlama, mutsuzluk, anoreksiya, bulimia vb) ve fiziksel (terleme, baş ağrısı, nefes almakta zorlanma vb.) bir takım sorunlar yaşadıkları bilinmektedir (Balkaya ve Şahin 2003; Özer 1997). Ergenlerin öfke ifade tarzları üzerinde sağlık durumu, cinsiyet, okul başarısı, aile ve arkadaş ilişkileri gibi birçok etmenin etkili olduğu bildirilmektedir (Yavuzer 1982).

Aile ortamında sıcak, sevecen ve destekleyici iletişimin ergenlerin risk içeren davranışlar sergilemesini önlediği ancak olumsuz ebeveyn tutumlarının aile ortamının gerilimli olmasına ve çocuklarıyla çatışma içerisine girmelerine yol açarak ergenin riskli davranışlarda bulunma olasılığını arttırdığı bilinmektedir. Ebeveyn tutumları ile öfke arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar; ilgisiz ve tutarsız ebeveyn tutumlarına sahip bireylerin çocuklarının daha fazla saldırgan davranış sergileme eğiliminde olduğuna, aile içinde sosyalleşmeleri kısıtlı olan ergenlerin öfkelerini kontrol etmede güçlük yaşadığına ve saldırgan davranışlar içerisinde olduğuna (Montemayor, 1983), yüksek düzey düşmanlığa sahip bireylerin, ebeveynlerini daha fazla reddedici ve kontrolcü,

daha az duygusal sıcaklığa sahip olarak algıladığına (Meesters, Muris ve Esselink, 1995) işaret etmektedir.

Olumsuz ebeveyn tutumları ile öfke arasındaki ilişkiye dikkat eden bu çalışmalara ek olarak araştırmalar ayrıca çocukluk dönemi fiziksel istismar yaşantılarının öfkeyi algılamaya yönelik hassasiyet geliştirdiğine (Pollak ve Sinha, 2002; Akt. Young ve Widom, 2014) ve genel olarak çocukluk dönemi örselenme deneyimlerinin ergenlikteki olumsuz öfke ifade tarzı ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak, erken dönemde istismara maruz kalan çocuk ve ergenlerin, grup arkadaşları ile ilişkilerinin daha zayıf olduğu, aile ve arkadaşları ile zıtları, içe ve dışa yönelik saldırgan davranışlar gösterdikleri (Youngblade ve Belsky, 1989; Akt. Korkut, 2012) görülmektedir. Çocukluk dönemindeki örselenme ve ihmal yaşantıları ile ergenlik dönemindeki sorunlu davranışlar arasındaki ilişkilere işaret eden araştırmalardan (Ovayolu ve ark, 2007; Bal, 2010) yola çıkarak çocukluk dönemindeki olumsuz yaşantıların ergenin işlevsel olmayan öfke ifade tarzı üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Öfkenin fiziksel ve ruhsal sağlık ile sosyal ilişkiler üzerindeki olumsuz etkileri ile bağlantılı olarak çocuk ve ergenlerin psikolojik danışmanlığa ya da psikoterapiye sevk edilmesinin ana sebeplerinin karşıt gelme bozukluğu, düşmanlık ve saldırganlık gibi öfke ile ilgili problemler olduğu bildirilmektedir (Abikoff ve Klein, 1992; Armbruster, Sukhodolsky, ve Michalsen, 2001'den Akt. Sukhodolsky, Kassinove ve Gorman, 2004). Dolayısıyla, öfke duygusunun kavranması ve anlaşılması ruh sağlığı profesyonellerinin ergenlerdeki psikolojik problemleri kolayca tanıyarak ergenlere işlevsel baş etme tarzlarını öğrenmelerinde yardımcı olması açısından faydalı olabilir.

1.7. ARAŞTIRMA SORULARI

Bu çalışmanın amacı 12-14 yaş arasındaki öğrencilerde sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının yordayıcısı olarak anne baba tutumu ve örselenme yaşantılarının incelenmesi ve bazı demografik değişkenler açısından değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Çocukluk döneminde istismar ya da ihmal gibi örselenme deneyimi yaşayan ergenlerde sürekli öfke düzeyinin yüksek olacağı öngörülmektedir.
2. Anne baba tutumlarını kabul/ilgi boyutunda düşük, kontrol/denetleme boyutunda yüksek olarak algılayan ergenlerde sürekli öfke düzeyinin yüksek olacağı öngörülmektedir.
3. Anne baba tutumlarını kabul/ilgi boyutunda düşük algılayan ergenlerin öfke ifade tarzının alt boyutu olan öfke kontrolünde düşük puan alacakları öngörülmektedir.
4. Ebeveynlerini otoriter olarak algılayan ergenlerin öfkeyi içte tutmadan düşük puan alacakları öngörülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırma Grubu

Bu çalışma, 2013/2014 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinin Gaziosmanpaşa ilçesindeki bir ortaokulda 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 296 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma grubundaki öğrencilerin 148'i (% 50) kız, 148'i (% 50) erkektir. Grubun yaş ortalaması 12,96 (SS:0,89) dir. Grubun %42,6'sı 6. Sınıf, %30,7 si 7. Sınıf ve %26,7'si 8. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin 280'inin (%94) anne babası birlikte, 4'ünün (%1,4) ise ayrı yaşamaktadır ve 12'sinin (%4,1) ailesi boşanmıştır. Örneklem 232'sinin (%78,4) annesi, 200'ünün (%67,6) babası ortaokul ve daha düşük bir eğitim düzeyine sahip iken, 64'ünün (% 21,7) annesi ve 96'nın (% 32,4) babası lise ve daha üstü bir eğitim seviyesine sahiptir. Öğrencilerin 242'si (%81,8) annesini, 246'sı (%83,1) babasını anlayışlı ve demokratik; 45'i(%15,2) annesini, 39'u (%13,2) babasını baskıcı ve otoriter; 9'u (%3) annesini, 11'i (%3,7) babasını ilgisiz ve kayıtsız olarak değerlendirmiştir. Araştırmanın örnekleme ait betimsel bilgilerinin olduğu tablolar Tablo 2.1., Tablo 2.2., Tablo 2.3., Tablo 2.4., Tablo 2.5., Tablo 2.6.,Tablo 2.7., Tablo 2.8.'de sıklık (f) ve yüzdeler (%) değerler halinde sunulmuştur.

Tablo 2.1. Öğrencilerin Yaş Aralıkları, Ortalamaları ve Standart sapmalarının Dağılımları

Yaş aralığı	X (ortalama)	ss(Standart sapma)
11-15	12,96	0,89

Örnekleme dahil olan öğrencilerin yaş aralıkları 11 ile 15 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 12,96'dır. Örneklemin yaş ortalamasının standart sapması ise 0,89 olarak bulunmuştur.

Tablo 2.2. Öğrencilerin Cinsiyete göre Sıklık ve Yüzelik Dağılımları

Cinsiyet	f(sıklık)	%(yüzde)
Kız	148	50
Erkek	148	50
Toplam	296	100

Öğrencilerin 148'i (% 50) kız, 148'i (% 50) erkektir.

Tablo 2.3. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine göre Sıklık ve Yüzelik Dağılımları

Sınıf	f(sıklık)	%(yüzde)
6.Sınıf	126	42,6
7.Sınıf	91	30,7
8.Sınıf	79	26,7
Toplam	296	100

Araştırmaya katılan Öğrencilerin 126'sı (%42,6) 6. Sınıf, 91'i (%30,7) 7. Sınıf ve 79'u (%26,7) 8. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo 2.4. Öğrencilerin Aile Medeni Durumuna göre Sıklık ve Yüzdeler Dağılımları

Aile Medeni Durumu	f(sıklık)	%(yüzde)
Beraber Yaşıyorlar	280	94,6
Ayrı Yaşıyorlar	4	1,4
Boşandılar	12	4,1
Toplam	296	100

Öğrencilerin 280'sinin (%94) anne babası birlikte, 4'ünün (%1,4) ise ayrı yaşamaktadır ve 12'sinin (%4,1) ailesi boşanmıştır.

Tablo 2.5. Öğrencilerin Algıladıkları Anne Tutumuna göre Sıklık ve Yüzdeler Dağılımları

Anne Tutum	f(sıklık)	%(yüzde)
Anlayışlı-Demokratik	242	81,8
Baskıcı-Otoriter	45	15,2
İlgisiz-Kayıtsız	9	3,0
Toplam	296	100

Öğrencilerin 242'si (%81,8) annesini anlayışlı ve demokratik; 45'i(%15,2) annesini, baskıcı ve otoriter; 9'u (%3) annesini ilgisiz ve kayıtsız olarak değerlendirmiştir.

Tablo 2.6. Öğrencilerin Algıladıkları Baba Tutumuna göre Sıklık ve Yüzelik Dağılımları

Baba Tutum	f(sıklık)	%(yüzde)
Anlayışlı-Demokratik	246	83,1
Baskıcı-Otoriter	39	13,2
İlgisiz-Kayıtsız	11	3,7
Toplam	296	100

Öğrencilerin 246'sı (%83,1) babasını anlayışlı ve demokratik; 39'u (%13,2) babasını baskıcı ve otoriter; 11'i (%3,7) babasını ilgisiz ve kayıtsız olarak değerlendirmiştir.

Tablo 2.7. Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna göre Sıklık ve Yüzelik Dağılımları

Anne Öğrenim	f(sıklık)	%(yüzde)
Ortaokul ve Altı	232	78,4
Lise ve Üstü	64	21,7
Toplam	296	100

Örneklemin 232'sinin (%78,4) annesi ortaokul ve daha düşük bir eğitim düzeyine sahip iken, 64'ünün (% 21,7) annesi lise ve daha üstü bir eğitim seviyesine sahiptir.

Tablo 2.8. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna göre Sıklık ve Yüzdeler Dağılımları

Baba Öğrenim	f(sıklık)	%(yüzde)
Ortaokul Ve Altı	200	67,6
Lise Ve Üstü	96	32,4
Toplam	296	100

Örneklemin 200'ünün (%67,6) babası ortaokul ve daha düşük bir eğitim düzeyine sahip iken, 96'sının (% 32,4) babası lise ve daha üstü bir eğitim seviyesine sahiptir.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada katılımcıların kişisel bilgilerini toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, öfke durumları ve öfkeyi ifade ediş biçimlerini değerlendirmek amacıyla Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği (SÖÖTÖ), örselenme yaşantılarını değerlendirmek amacıyla Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ), anne baba tutumlarını değerlendirmek amacıyla Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Veri toplama araçlarına dair ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların demografik bilgilerini belirlemek üzere katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu sunulmuştur. Bu formda katılımcıların cinsiyeti, yaşı, sınıfları, aile medeni durumu, anne ve babalarının eğitim durumları, algılanan aylık gelir düzeyi, anne ve babalarını nasıl algıladıkları (baskıcı-otoriter, anlayışlı-demokratik, ilgisiz-kayıtsız) sorulmuştur. Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu'nun bir örneği Ek 2'de sunulmuştur.

2.2.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği

1983 yılında Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilen özgün adı Trait Anger and Anger Expression Scales olan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması 1994'te Özer tarafından yapılmıştır. Türkçe formunda Cronbach Alfa değerleri ayrı ayrı hesaplanmış olup "Sürekli Öfke" boyutu için .79, "öfke kontrolü" boyutu için .84, "dışa yönelik öfke" boyutu için .78 ve "içe yönelik öfke" boyutu için ise .62 olarak bulunmuştur. Ölçek ergen ve yetişkinlere uygulanabilmektedir. 34 maddeden oluşan ve 4 lü likert tipinde olan ölçek; öfke içe, öfke dışa, öfke kontrol ve sürekli öfke olmak üzere 4 alt ölçeği kapsamaktadır. Ölçek sürekli öfkeyi ve öfke ifade biçimlerini ayrı değerlendirmektedir. Her madde 1- 4 arası puanlanmaktadır. Ölçekteki ilk 10 maddenin puanlarının toplanmasıyla "Sürekli Öfke" (yüksek puan almak öfke düzeyinin yüksek olduğunu); 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27, 31. maddelerin toplanmasıyla "Öfke İçte" (yüksek puan alınması öfkenin bastırılmış olduğunu); 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32, 33. maddelerin toplanmasıyla "Öfke Dışa" (yüksek puan almak öfkenin kolay ifade edildiğini); 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30, 34. maddelerin toplanmasıyla "Öfke Kontrol" (yüksek puan almak öfkenin kontrol edilebildiğini) alt ölçeklerinin puanları elde edilir. Öfke kontrol boyutu dışında diğer alt boyutlardan yüksek puan almak olumsuz nitelik taşımaktadır. Sürekli öfke alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 40'dır. Diğer alt ölçeklerden alınabilecek en düşük puan 8 iken en yüksek puan 32'dir. Ölçekten toplam puan elde edilememektedir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır (Özer, 1994). Araştırmada kullanılan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği'nin bir örneği Ek 4'te sunulmuştur.

2.2.3. Anne Baba Tutum Ölçeği

Bu araştırmada kullanılan, orjinal adı Parenting Style Inventory-PSI olan ve Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch tarafından 1991 yılında geliştirilmiş Anne Baba Tutum Ölçeği A. Yılmaz (2000) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek toplam 26 maddeden oluşmaktadır. İlk 18 maddesi 4'lü Likert, sonraki 2 maddesi 7 dereceli likert ve son 6 maddesi ise 3 dereceli likert ölçeğidir. Ölçek 3 alt boyuttan oluşmaktadır: Kabul/ilgi (acceptance/involvement), Kontrol/denetleme (strictness/supervision) ve Psikolojik özerklik (psychological autonomy). Kabul ilgi alt boyutundaki Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .72, kontrol/denetleme alt boyutundaki iç tutarlık katsayısı .76 ve psikolojik özerklik alt boyutundaki iç tutarlık katsayısı .82 olarak tespit edilmiştir. Ölçek maddelerinin boyutlara göre dağılım şekli ise şu şekildedir: Orjinal ölçeğin Kabul/ İlgi boyutunu 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17 numaralı dokuz maddesi, Psikolojik Özerklik boyutunu 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 numaralı dokuz maddesi ve Kontrol/Denetleme boyutunu 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 numaralı sekiz maddesi oluşturmaktadır. Ölçekte Kabul/ İlgi boyutunu değerlendirme esnasında tek numaralı maddeler aynı şekilde puanlanırken, Psikolojik Özerklik boyutu için 12. madde dışındaki çift numaralı maddeler ters puanlanmıştır. Kontrol/denetleme boyutunda ilk iki maddedeki 'hayır' cevabı için 7 puan, 'istediğim saate kadar' cevabı için 1 puan olacak şekilde 1-7 arasında puanlandırma yapılmıştır. 21. sorudan itibaren ise "hiç çaba göstermez" cevabı için 1, "çok az çaba gösterir" cevabı için 2 ve "çok çaba gösterir" cevabı için 3 olacak şekilde puanlandırma yapılmıştır (Yılmaz, 2000).

Araştırmada kullanılan Anne Baba Tutum Ölçeği'nin bir örneği Ek 3'te sunulmuştur.

2.2.4. Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği

Özgün adı Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) olan Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği) Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından çocukluk ve ergenlik dönemi örselenme ve ihmal yaşantılarını belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması madde bağımlısı bir grupla yapılmıştır. Ölçeğin fiziksel ve duygusal istismar; cinsel istismar; duygusal ihmal; fiziksel ihmal olmak üzere dört alt boyutunun olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları .79 ve .94 arasında olup geçerlik ve güvenilirliği yüksek olarak saptanmıştır (Akt. Aslan ve Alparslan 1999).

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Aslan ve Alparslan (1999) tarafından yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında testin güvenirliliği .96 olarak, alt ölçeklerin güvenirliliği ise .94 ile .96 arasında bulunmuştur. Türkçe uyarlamasında 3 faktörlü olarak belirlenen ölçeğin faktörleri: duygusal kötüye kullanım ve duygusal ihmal; fiziksel kötüye kullanım; cinsel kötüye kullanımdır. Ölçek 40 maddeden oluşmaktadır, yanıtlar “hiçbir zaman”, “nadiren”, “bazen”, “sıklıkla”, “çok sık” arasında değişen 5 li likert tipindedir. Ölçekte ters puanlamanın yapıldığı maddeler 4, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 19, 22, 23, 26, 28, 32, 35, 38, 40’tır. Örselenmenin fazla olduğunu ölçekten alınan yüksek puan göstermektedir. Ölçekteki 16 madde (1, 3, 5, 6, 9, 11, 14, 16, 18, 20, 21, 24, 25, 28, 30, 33 numaralı maddeler) fiziksel istismar alt boyutunu, 19 madde (2, 4, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 19, 22, 23, 26, 27, 32, 35, 36, 37, 38, 40 numaralı maddeler) duygusal istismar alt boyutunu, 5 madde (17, 29, 31, 34, 39 numaralı maddeler) ise cinsel istismar alt boyutunu oluşturmaktadır. Türkçe’ye uyarlanan formunda ise alınabilecek en yüksek puan 200, en düşük puan 40’tır. Her madde için puanlama 1-5 arasında değişmektedir. Duygusal istismar ve duygusal ihmal alt ölçeği için bu değerler 19-95 iken, fiziksel istismar için 16-80, cinsel istismar için ise 5-25’dir (Aslan ve Alparslan, 1999).

Ölçek maddelerinin hangi örselenme türüne ait olduğu, ölçeğin Türkçe uyarlamasını yapan araştırmacılardan Prof. Dr. Nazan Alparslan tarafından belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği’nin bir örneği Ek 5’te sunulmuştur.

2.3. İŞLEM

Örnekleme olarak belirlenen okulda veri toplama aşamasından önce hangi sınıflarla çalışılacağı belirlenmiştir ve okul için en uygun tarih saptanmıştır. Ölçekler öğrencilere

dağıtıldıktan sonra öğrencilerin soruları içtenlikle yanıtlamaları istenmiş ve kimlik bilgilerinin istenmediği özellikle vurgulanmıştır. Ölçekler sınıflarda uygulama yönergesi okunduktan ve araştırmanın amacı belirtildikten sonra uygulanmıştır. Uygulama bütün sınıflarda aynı anda, bir psikolog ve hali hazırda dersi olan ve önceden işbirliği içerisinde bulunan bir öğretmen ile yapılmıştır. Verilerin toplanması 13.05.2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir ve öğrencilerin ölçekleri doldurma süreleri ortalama 35-45 dakika arasında sürmüştür. Araştırmaya 320 öğrenci dâhil edilmiştir ancak veri toplama aşamasının sonunda ölçeklerden bazılarını hiç cevaplandırmayan 24 katılımcının formu araştırmadan çıkarılmıştır. Bunun dışında önceden yapılan görüşmelerle belirlenen kaynaştırma öğrencilerinin (resmi kurumlar tarafından hafif düzeyde mental retardasyon, özgül öğrenme güçlüğü tanısı olan öğrencilerin) doldurdukları ölçekler uygulama esnasında belirlenerek araştırmaya dâhil edilmemiştir. Veri toplarken kullanılan ölçek formlarının öğrencilere sunulan halinin bir örneği Ek 5' te sunulmuştur.

2.4. VERİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizi SPSS 17.0 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Sonrasında ölçeklere ilişkin betimleyici istatistik bilgileri verilmiştir. İlk olarak birinci araştırma sorusunu cevaplayabilmek amacıyla ölçeklerin, alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının birbiriyle ilişkisine Pearson Korelasyon Testi ile bakılmıştır. Daha sonra öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Sosyo demografik değişkenler üzerinde öğrencilerin ölçek ve alt ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacı ile nonparametrik Mann Whitney- U testi uygulanmıştır. Ölçeklerden elde edilen puanların bazı sosyodemografik değişkenlere (algılanan anne-baba tutumu, aile medeni durumu, sınıf düzeyi) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak üzere parametrik olmayan düzlemde Kruskal Wallis – H testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma sorularının yanıtı için, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini kapsayan bilgi formu ve ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve açıklamaları yer almaktadır. Öncelikle, araştırmanın temel değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek üzere yapılan korelasyon analizi sonuçlarına değinilmektedir. Ardından Örneklem üzerinde Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarını yordayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla yapılan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Son olarak da bu temel değişkenleri ölçen ölçme araçlarından elde edilen puanların cinsiyet, algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu, aile medeni durumu, sınıf düzeyi gibi bazı sosyodemografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini anlamak üzere yürütülen Mann Whitney-U ve Kruskal- Wallis H testi sonuçları aktarılmaktadır.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları Tablo 3.1.' de sunulmuştur.

Tablo 3.1. SÖÖT, ABTÖ ve ÇÖYÖ Alt Testlerinden Alınan Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (N=296)

Ölçekler	N	$\bar{X}$	Ss
Kabul İlgisi	296	29,65	3,86
Psikolojik Özerlik	296	21,07	4,42
Kontrol Denetleme	296	19,76	3,15
Durumluk-Sürekli Öfke	296	22,38	6,17
Öfke İçer Tutma	296	16,99	4,80
Öfke Dışa Vurma	296	16,62	5,08
Öfke Kontrol	296	21,46	5,54
Toplam Örselenme	296	61,56	19,95
Fiziksel İstismar	296	22,29	7,78
Duygusal İstismar	296	33,25	12,79
Cinsel İstismar	296	6,02	2,73

Tablo 3.1. incelendiğinde Anne Baba Tutum Ölçeği'nin alt boyutu olan; Kabul İlgisi Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 11 ile 36 arasında değişirken puan ortalaması 29.65, standart sapması 3.86'dır, Psikolojik Özerlik Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 9 ile 32 arasında değişirken puan ortalaması 21.07, standart sapması 4.42'dir, Kontrol Denetleme Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 10 ile 31 arasında değişirken puan ortalaması 19.76, standart sapması 3.15'dir. Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin alt boyutu olan; Durumluluk-Sürekli Öfke Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 10 ile 37 arasında değişirken puan ortalaması 22.38, standart sapması 6.17'dir, Öfke İçer Tutma Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 8 ile 31 arasında değişirken puan ortalaması 16.99, standart sapması 4.80'dir, Öfke Dışa Vurma Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 8 ile 32 arasında değişirken puan ortalaması 16.62, standart sapması 5.08'dir, Öfke Kontrol Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 8 ile 32 arasında değişirken puan ortalaması 21.46, standart sapması 5.54'tür. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği'nin alt boyutu olan; Toplam Örselenme Alt

Ölçeği'nden alınan puanlar 40 ile 153 arasında değişirken puan ortalaması 61.56, standart sapması 19.95'tir, Fiziksel İstismar Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 16 ile 70 arasında değişirken puan ortalaması 22.29, standart sapması 7.78'dir, Duygusal İstismar Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 19 ile 86 arasında değişirken puan ortalaması 33.25, standart sapması 12.79'dur, Cinsel İstismar Alt Ölçeği'nden alınan puanlar 5 ile 25 arasında değişirken puan ortalaması 6.02, standart sapması 2.73'tür.

Betimsel istatistik bilgilerinin ardından araştırma soruları doğrultusunda Sürekli Öfke ve Öfke ifade tarzlarının ve çeşitli sosyodemografik değişkenlerin etkilerinin analizleri ve sonuçları tablolar halinde sunulmuştur. Korelasyon ve regresyon analizine geçmeden önce bu işlemleri gerçekleştirebilmek için sosyodemografik değişkenler dummy (kukla) değişken haline getirilmiştir. Baron ve Kenny'nin (1986) istatistiksel sınırına göre, .15'in altında kalan değerler korelasyon dışı olarak kabul edilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN TEMEL DEĞİŞKENLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu bölümde, araştırmada kullanılan ve araştırmanın temel değişkenlerini yansıtan ölçeklerden elde edilen puanlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla yapılan korelasyon analizlerinin sonuçlarına yer verilmektedir.

Araştırmanın temel değişkenleri olan; Sürekli Öfke ve Öfke ifade tarzları, Anne Baba tutumu alt ölçekleri, Çocukluk Örselenme Yaşantıları alt ölçekleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizinin sonuçları Tablo 3.1'de sunulmaktadır. Değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını daha ayrıntılı inceleyebilmek için bu değişkenleri ölçmek üzere kullanılan ölçeklerin hem toplam puanları hem de alt ölçeklerinden elde edilen puanlar analize alınmıştır.

Tablo 3.2. Araştırmanın Temel Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
(1)Kabul İlgisi	1	,089	,280**	-,286**	-,282**	-,285**	,260**	-,448**	-,319**	-,496**	-,039
(2) Psikolojik Özerlik		1	,000	-,229**	-,219**	-,257**	,054	-,204**	-,178**	-,200**	-,045
(3) Kontrol Denetleme			1	-,076	-,039	-,042	,155**	-,104	,017	-,165**	-,033
(4) Sürekli Öfke				1	,573**	,753**	-,269**	,234**	,213**	,230**	,020
(5) Öfke İçer Tutma					1	,572**	-,120*	,252**	,260**	,206**	,129*
(6) Öfke Dışa Vurma						1	-,338**	,233**	,220**	,207**	,107
(7) Öfke Kontrol							1	-,222**	-,154**	-,228**	-,115*
(8) Toplam İstismar								1	,851**	,914**	,594**
(9) Fiziksel İstismar									1	,583**	,627**
(10) Duygusal İstismar										1	,330**
(11)Cinsel İstismar											1

*p<0.05   **p< 0.01   ***p< 0.01

Analiz sonuçları incelendiğinde Sürekli Öfke Alt Ölçeği ile; Öfke İçerme, Öfke Dışarı Vurma, Toplam İstismar, Fiziksel İstismar ve Duygusal İstismar Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .57, .75, .23, .21, .23$ $p < 0.01$); Kabul İlgisi, Psikolojik Özerklik ve Öfke Kontrol alt ölçekleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = -.28, -.23, -.27$ $p < 0.01$); Cinsel istismar ve Kontrol Denetleme Alt Ölçekleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Öfke İçerme Alt Ölçeği ile Öfke Dışarı Vurma, Toplam İstismar, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .57, .25, .26, .20$ $p < 0.01$; $r = .13$ $p < 0.05$). Kabul İlgisi, Psikolojik Özerklik ve Öfke Kontrol Alt Ölçekleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = -.28, -.22$ $p < 0.01$; $r = -.12$ $p < 0.05$); Kontrol Denetleme Alt Ölçeği arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Öfke Dışarı Vurma Alt Ölçeği ile Toplam İstismar, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .23, .22, .21$ $p < 0.01$). Kabul İlgisi, Psikolojik Özerklik ve Öfke Kontrol Alt Ölçekleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = -.29, -.22, -.34$ $p < 0.001$). Cinsel İstismar ve Kontrol Denetleme Alt Ölçekleri Arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Öfke Kontrol Alt ölçeği ile Kabul İlgisi ve Kontrol Denetleme Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .26, .16$ $p < 0.01$). Toplam İstismar, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar Alt Ölçekleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = -.22, -.15, -.23$ $p < 0.01$; $r = -.12$ $p < 0.05$). Psikolojik Özerklik Alt ölçeği arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Toplam İstismar puanları ile Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Cinsel İstismar Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .85, .91, .59$ $p < 0.01$); Kabul İlgisi ve Psikolojik Özerklik Alt Ölçekleri arasında negatif yönde

anlamli bir iliŖki bulunmaktadir (sirasıyla $r = -.45, -.20$ $p < 0.01$); Kontrol Denetleme Alt Ölçeği arasında ise anlamli bir iliŖki bulunmamaktadır.

Fiziksel İstismar Alt Ölçeği ile Duygusal ve Cinsel İstismar Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamli bir iliŖki bulunmaktadir (sirasıyla $r = .58, .63$ $p < 0.01$). Kabul İlgi ve Psikolojik Özerklik Alt Ölçekleri arasında negatif yönde anlamli bir iliŖki bulunmaktadir (sirasıyla $r = -.32, -.18$ $p < 0.01$); Kontrol Denetleme Alt Ölçeği arasında ise anlamli bir iliŖki bulunmamaktadır.

Duygusal İstismar Alt Ölçeği ile Cinsel İstismar Alt Ölçeği arasında pozitif yönde anlamli bir iliŖki bulunmaktadir ($r = .33$ $p < 0.01$); Kabul İlgi, Psikolojik Özerklik, Kontrol Denetleme Alt Ölçekleri arasında negatif yönde anlamli bir iliŖki bulunmaktadir (sirasıyla $r = -.50, -.20, -.17$ $p < 0.01$).

Cinsel İstismar Alt Ölçeği ile Kabul İlgi, Psikolojik Özerklik, Kontrol Denetleme Alt Ölçekleri arasında anlamli bir iliŖki bulunmamaktadır.

Kontrol Denetleme ve Kabul İlgi Alt Ölçekleri arasında pozitif yönde anlamli bir iliŖki vardır ($r = .28$ $p < 0.01$).

3.2. SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI ÖLÇEĞİ'NDEN ALINAN PUANLARA İLİŖKİN HİYERARŖİK DOĞRUSAL REGRESYON ANALİZİ BULGULARI

AraŖtırmaya katılan Ön ergenlerde Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarını yordamak amacıyla alt ölçeklerin iliŖkide olduğu değişkenler belirlenmiştir. Bu alt ölçekler üzerindeki yordayıcı etkiyi gösteren değişkenler detaylı olarak sunulmuştur.

3.2.1. Sürekli Öfke Alt Ölçeği'nin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde, araştırmaya katılan ön ergenlerde sürekli öfkeyi yordayan değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Bu yöntemle, hangi değişkenlerin öğrencilerin sürekli öfke düzeyindeki varyansa ne oranda katkıda bulunduğu test edilmiştir.

Ön ergenlerde, sürekli öfkeyi yordamak amacıyla anlamlı ilişkide olan tüm yordayıcı değişkenler (sırasıyla fiziksel istismar, duygusal istismar, kabul ilgi, psikolojik özerklik, toplam istismar alt ölçekleri) regresyona sokulmuştur. Bu analizin sonucunda; fiziksel istismar alt ölçeği, sürekli öfkeyi tek başına %4,5 oranında açıklamaktadır ($F_{(1,294)} = 13.981$ $p < 0.001$). Duygusal istismar alt ölçeği, sürekli öfkeyi tek başına %1,7 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %6,2'ye yükseltmiştir ($F_{(2,293)} = 9.748$ $p < 0.001$). Kabul ilgi alt ölçeği, sürekli öfkeyi tek başına %3,3 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %10'a yükseltmiştir ($F_{(3,292)} = 10.804$ $p < 0.001$). Psikolojik özerklik alt ölçeği, sürekli öfkeyi tek başına %3,8 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %13,3'e yükseltmiştir ($F_{(4,290)} = 11.202$ $p < 0.001$). Toplam istismar alt ölçeği, sürekli öfkeyi tek başına %0,8 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %14,1'e yükseltmiştir ($F_{(5,290)} = 9.487$ $p < 0.001$). Analiz Sonuçları Tablo.3.3.'te sunulmuştur.

Tablo 3.3. Sürekli Öfke Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu

Yordayıcı Değişken	B	B	R ²	R ² Değişimi
Fiziksel İstismar	.169	.213***	.045	
Fiziksel İstismar	.095	.119		
Duygusal İstismar	.077	.161*	.062	.017
Fiziksel İstismar	.087	.109		
Duygusal İstismar	.027	.506		
Kabul İlgisi	-.356	-.223***	.100	.038
Fiziksel İstismar	.073	.092		
Duygusal İstismar	.013	.027		
Kabul İlgisi	-.362	-.227***		
Psikolojik Özerklik	-.262	-.187**	.133	.033
Fiziksel İstismar	.384	.485		
Duygusal İstismar	.267	.554		
Kabul İlgisi	-.327	-.205**		
Psikolojik Özerklik	-.251	-.180**		
Toplam İstismar	-.252	-.814	.141	.008

*p<0.05 , **p<0.01, ***p<0.001

3.2.2. Öfke İçe Tutma Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde, araştırmaya katılan Ön ergenlerde öfke içe atma düzeylerini yordayan değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Hiyerarşik Regresyon Analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Bu yöntemle, hangi değişkenlerin öğrencilerin öfke içe atma düzeyindeki varyansa ne oranda katkıda bulunduğu test edilmiştir.

Ön ergenlerde, öfke içe atma alt ölçeğini yordamak amacıyla anlamlı ilişkide olan tüm yordayıcı değişkenler (fiziksel istismar, duygusal istismar, kabul ilgi, psikolojik özerklik, toplam istismar alt ölçekleri) regresyona sokulmuştur. Bu analizin sonucunda; fiziksel istismar alt ölçeği, öfke içe atma alt ölçeğini tek başına %6,8 oranında açıklamaktadır ($F_{(1,294)} = 21.388$; $p < 0.001$). Duygusal istismar alt ölçeği, öfke içe atmayı tek başına %0,4 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %7,2'ye yükseltmiştir ($F_{(2,293)} = 11.414$ $p < 0.001$). Kabul ilgi alt ölçeği, öfke içe atmayı tek başına %4,0 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %11,2'ye yükseltmiştir ($F_{(3,292)} = 12.284$; $p < 0.001$). Psikolojik özerklik alt ölçeği, öfke içe atmayı, tek başına %3,0 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %14,2'ye yükseltmiştir ($F_{(4,290)} = 12.000$; $p < 0.001$). Toplam istismar alt ölçeğinin ise öfke içe atma üzerinde anlamlı bir etkisi olmamaktadır ($F_{(5,290)} = 9.592$; $p < 0.001$). Analiz sonuçları Tablo 3.4.'te sunulmuştur.

Tablo 3.4.Öfke İe Atma Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu

Yordayıcı Değişken	B	B	R ²	R ² Değişimi
Fiziksel İstismar	.161	.260***	.068	
Fiziksel İstismar	.131	.212**		
Duygusal İstismar	.031	.082	.072	.004
Fiziksel İstismar	.125	.202**		
Duygusal İstismar	-.010	-.026		
Kabul İlgi	-.286	-.230***	.112	.040
Fiziksel İstismar	.115	.185**		
Duygusal İstismar	-.020	-.053		
Kabul İlgi	-.290	-.233***		
Psikolojik Özerklik	-.191	-.176**	.142	.030
Fiziksel İstismar	.064	.103		
Duygusal İstismar	-.061	-.163		
Kabul İlgi	-.295	-.238***		
Psikolojik Özerklik	-.193	-.178**		
Toplam İstismar	.041	.171	.142	.0

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

3.2.3. Öfke Dışa Vurma Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde, araştırmaya katılan Ön ergenlerde öfke dışa vurmaya yordayan değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Hiyerarşik Regresyon Analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Bu yöntemle, hangi değişkenlerin öğrencilerin öfke dışa vurma

düzeyindeki varyansa ne oranda katkıda bulunduğu test edilmiştir.

Ön ergenlerde, öfke dışa vurma alt ölçeğini yordama amacıyla anlamlı ilişkide olan tüm yordayıcı değişkenler (toplam istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, kabul ilgi, psikolojik özerklik alt ölçekleri) regresyona sokulmuştur. Bu analizin sonucunda; toplam istismar alt ölçeği, öfke dışa vurmaya tek başına %5,5 oranında açıklamaktadır ($F_{(1,294)} = 16.951$ $p < 0.001$). Fiziksel istismar alt ölçeği, öfke dışa vurmaya tek başına %0,1 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %5,6'ya yükseltmiştir ($F_{(2,293)} = 8.717$ $p < 0.001$). Duygusal istismar alt ölçeği, öfke dışa vurmaya tek başına %0,3 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %5,9'a yükseltmiştir ($F_{(3,292)} = 6.105$ $p < 0.001$). Kabul ilgi alt ölçeği, öfke dışa vurmaya tek başına %4,1 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %10'a yükseltmiştir ($F_{(4,290)} = 8.052$ $p < 0.001$).

Son olarak katılan psikolojik özerklik alt ölçeği, öfke dışa vurmaya tek başına %4,6 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %14,6'ya yükseltmiştir ($F_{(5,290)} = 9.952$ $p < 0.001$). Analiz sonuçları Tablo.3.5'te sunulmuştur.

Tablo 3.5. Öfke Dışa Vurma Alt Ölçeğini Yordayan Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu

Yordayıcı Değişken	B	B	R ²	R ² Değişimi
Toplam İstismar	.059	.233***	.055	
Toplam İstismar	.043	.168		
Fiziksel İstismar	.050	.077	.056	.001
Toplam İstismar	-.082	-.324		
Fiziksel İstismar	.199	.306		
Duygusal İstismar	.129	.325	.059	.003
Toplam İstismar	.023	.090		
Fiziksel İstismar	.063	.096		
Duygusal İstismar	-.019	-.049		
Kabul İlgisi	-.313	-.238***	.100	.041
Toplam İstismar	.069	.270		
Fiziksel İstismar	-.008	-.012		
Duygusal İstismar	-.079	-.200		
Kabul İlgisi	-.324	-.246***		
Psikolojik Özerklik	-.256	-.222***	.146	.046

*p<0.05 , **p<0.01 , ***p<0.001

3.2.4.Öfke Kontrol Alt Ölçeğinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde, araştırmaya katılan Ön ergenlerde öfke kontrolünü yordayan değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçlarına yer verilmektedir. Bu yöntemle, hangi değişkenlerin öğrencilerin öfke kontrol düzeyindeki varyansa ne oranda katkıda bulunduğu test edilmiştir.

Ön ergenlerde, öfke kontrol alt ölçeğini yordama amacıyla anlamlı ilişkide olan tüm yordayıcı değişkenler (toplam istismar, duygusal istismar, kabul ilgi alt ölçekleri) regresyona sokulmuştur. Bu analizin sonucunda; toplam istismar alt ölçeği, öfke kontrolünü tek başına %4,9 oranında açıklamaktadır ($F_{(1,294)} = 15.200$; $p < 0.001$). Daha sonra denkleme katılan duygusal istismar alt ölçeği, öfke kontrolünü tek başına %0,4 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %5,3'e yükseltmiştir ($F_{(2,293)} = 8.190$ $p < 0.001$). Son olarak Kabul ilgi alt ölçeği, öfke kontrolünü tek başına %2,9 oranında açıklarken denklem üzerindeki toplam etkiyi %8,2'ye yükseltmiştir ($F_{(3,292)} = 8.674$; $p < 0.001$). Analiz sonuçları Tablo.3.6.'da sunulmuştur.

Tablo 3.6. Öfke Kontrol Alt Boyutları Hiyerarşik Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları Tablosu

Yordayıcı Değişken	B	B	R ²	R ² Değişimi
Toplam İstismar	-.062	-.222***	.049	
Toplam İstismar	-.023	-.083		
Duygusal İstismar	-.066	-.152	.053	.004
Toplam İstismar	-.025	-.089		
Duygusal İstismar	-.021	-.049		
Kabul İlgisi	.281	.169**	.082	.029

*p<0.05   **p<0.01   ***p<0.001

3.3. Sosyodemografik Değişkenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinden Aldığı Puanlar Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi

Bu bölümde cinsiyet, sınıf düzeyi, aile medeni durumu, algılanan anne tutumu, algılanan baba tutumu gibi değişkenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

3.3.1. Cinsiyetin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği aldıkları puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla parametrik olmayan düzlemde Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Analiz Sonuçları Tablo.3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3.7. Cinsiyete göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu

Cinsiyet	Ortalama Kişi sayısı	Sürekli Öfke	Öfke İçerik Atma	Öfke Dışarı Vurma	Öfke Kontrol
Kız	$\bar{X}$	22,06	16,36	16,47	21
	N	148	148	148	148
Erkek	$\bar{X}$	22,71	17,62	16,77	22
	N	148	148	148	148
Toplam		Z= -.853	Z = -2,250*	Z= -.807	Z= -1,542

*p<0.05 , **p<0.01, ***p<0.001

Analiz sonuçları, yalnızca öfke içerik atma alt boyutunun cinsiyete göre farklılaştığını göstermiştir (z=-2,25; p<0,05). Öfke İçerik atma Puan Ortalamaları incelendiğinde erkek öğrencilerde ($\bar{X}$: 159,67), kız Öğrencilere ($\bar{X}$: 137,33) göre daha yüksektir. Diğer alt boyutların üzerinde cinsiyetin etkisi olmadığı gözlenmiştir.

3.3.2. Sınıf Düzeyinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği aldıkları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla parametrik olmayan düzlemde Kruskal Wallis- H testi uygulanmıştır. Analiz Sonuçları Tablo.3.8’de sunulmuştur.

Tablo 3.8. Sınıf Düzeyine göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu

Sınıf	Ortalama Kişi sayısı	Sürekli Öfke	Öfke İçer Atma	Öfke Dışa Vurma	Öfke Kontrol
6.Sınıf	$\bar{X}$	21,03	16,05	15,65	21,54
	N	126	126	126	126
7.Sınıf	$\bar{X}$	23,06	17,77	17,16	22
	N	91	91	91	91
8.Sınıf	$\bar{X}$	23,77	17,59	17,54	20,73
	N	79	79	79	79
Toplam		H=12,050	H=9,649**	H=12,242	H=2,888

*p<0.05 , **p<0.01, ***p<0.001

Analiz sonuçları, sürekli öfke (H=12,050; p<0,05), öfke içer atma(H=9,649; p<0,008) , öfke dışa vurma (H=12,242; p<0,05) alt boyutlarının öğrencilerin sınıf düzeylerine göre farklılaştığını göstermiştir. Tablo incelendiğinde 8. Sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, Öfke Dışa vurma, öfke içer atma düzeyleri daha yüksekken öfke kontrol düzeyler daha düşüktür.

3.3.3. Algılanan Anne Tutumunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nden aldıkları puanlarının Algıladıkları anne tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla parametrik olmayan düzlemde Kruskal Wallis- H testi uygulanmıştır. Analiz Sonuçları Tablo.3.9'da sunulmuştur.

Tablo 3.9. Algılanan Anne Tutumuna göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu

Anne Tutum	Ortalama Kişi sayısı	Sürekli Öfke	Öfke İçerme	Öfke Dışa Vurma	Öfke Kontrol
Anlayışlı- Demokratik	$\bar{X}$ N	21,69 240	16,39 240	16,12 240	21,91 240
Baskılayıcı- Otoriter	$\bar{X}$ N	25,16 45	19,24 45	18,61 45	19,66 45
İlgisiz- Kayıtsız	$\bar{X}$ N	27,44 9	22,26 9	20,39 14,900**	19,28 9
Toplam		H=18,089***	H=18,287***	H=	H=7,673*

*p<0.05 , **p<0.01, ***p<0.001

Analiz sonuçları, sürekli öfke (H=18,089; p<0,05), öfke içe atma (H=18,287, p<0,008) , öfke dışa vurma (H=14,900, p<0,05) ve öfke kontrol (H=7,673,p<0,05) alt boyutlarının öğrencilerin anne tutumlarına göre farklılaştığını göstermiştir. Annelerini ilgisiz- kayıtsız olarak tanımlayan Öğrencilerin sürekli Öfkeleri ile Öfke İçerme ve Öfke dışa vurma düzeyleri daha yüksek iken öfke kontrol düzeyleri daha düşüktür.

3.3.4. Algılanan Baba Tutumunun Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinden Alınan Puanlara Etkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nden aldıkları puanlarının algıladıkları baba tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla parametrik olmayan düzlemde Kruskal Wallis- H testi uygulanmıştır. Analiz Sonuçları Tablo 3.10.'da sunulmuştur.

Tablo 3.10. Algılanan Baba Tutumuna göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği Alt Test Puanlarına İlişkin Ortalama ve İlgili Test İstatistiği Değerleri Tablosu

Baba Tutum	Ortalama Kişi sayısı	Sürekli Öfke	Öfke İçe Atma	Öfke Dışa Vurma	Öfke Kontrol
Anlayışlı- Demokratik	$\bar{X}$ N	21,63 240	16,61 240	16,03 240	21,88 240
Baskılayıcı- Otoriter	$\bar{X}$ N	25,27 39	19,25 39	19,20 39	19,97 39
İlgisiz- Kayıtsız	$\bar{X}$ N	25 11	16,09 11	17,22 11	19,09 11
Toplam		H=12,380**	H=10,984**	H=10,833**	H=6,532*

*p<0.05 , **p<0.01, ***p<0.001

Analiz sonucunda sürekli öfke (H=12,380, p<0,05), öfke içe atma (H=10,984, p<0,008) , öfke dışa vurma (H=10,833, p<0,05) ve öfke kontrol (H= 6,537,p<0,05) alt boyutlarının öğrencilerin algıladıkları baba tutumlarına göre farklılaştığını göstermiştir. Babasını baskıcı ve otoriter olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke , öfke dışa vurma ve öfke içe atma düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Babasını anlayışlı ve

demokratik olarak tanımlayan öğrencilerin ise öfke kontrol düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Ön ergen olarak tanımlanan 10 – 14 yaş arası ergenlerde öfke ifade tarzları, öfke durumları üzerinde anne – baba tutumu ve örselenmiş çocukluk yaşantılarının etkisini araştırmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmaya kız – erkek oranı eşit olmak kaydı ile toplam 296 öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmanın temel değişkenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında öğrencilerin öfke dışı vurumu ile öfke kontrolü arasında negatif bir korelasyon olduğu görülmüştür. Öfke dışı vurumu, öfkenin deneyimlendiği durumda davranışsal ya da sözel olarak yanıt verme anlamına gelmektedir. Bu bağlamda ele alındığında öfke kontrolü azalan ergenlerde öfke dışı vurumunun artması literatürle uyumlu bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öfke ifade tarzları ile sürekli öfke durumu arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Buna göre sürekli öfkenin arttığı öğrencilerde ifade tarzına göre öfkeyi bastırmanın da dışarı yöneltmenin de arttığı görülmektedir. Clay ve ark. (1996) yaptıkları çalışmada deneyimlenen öfke düzeyi arttıkça spesifik bir öfke ifade tarzı ile ilişkilendiğini; hem erkek hem de kızlarda öfke düzeyi arttığında öfkenin dışı ifadesinin artıp öfke kontrolünün azaldığını belirtmişlerdir. Spielberger ve ark. (1991) sürekli öfkeyi öfkenin değişmez kişilik boyutu olarak tanımlamışlardır. Öfkenin kişilik boyutu olarak var olduğu durumda kişinin geliştirdiği öfke ifade tarzına göre öfke dışı vurumunun da öfke içe atımının da artması beklendik bir durumdur. Ayrıca öfkeyi dışı ifade etme ile öfkeyi içte tutma ile de orta düzey pozitif bir ilişki bulunmuştur. Öfkeyi içe atma, öfke duygusunu kişinin kendine yöneltmesi ya da bastırması iken, öfkenin dışı vurumu öfkenin nesnelere ya da çevreye yöneltmesi ve hatta saldırgan ve düşmanca davranışları içermektedir (Clay ve ark., 1996). Öfke duygusunu deneyimleyen öğrencilerin, öfke ile başetmek için öfkeyi bastırıyor olabilecekleri, bu durumda kin tutma, öfkesini gizleme eğilimi gösterdikleri düşünülebilir. Ergenlik dönemi duyguların hızlı değiştiği, bireylerin uçlarda duygular deneyimlediği ve sosyal ilişkilerin, özellikle akran ilişkilerinin çok önemli olduğu bir dönemdir. Shipman ve ark. (2003), çocukların büyüdükçe öfkesini dışarı ifade etmesinin özellikle akranları tarafından daha az kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ele alındığında öfkesini dışı vuran

ergenler olumsuz sonuçları ile karşılaştıktan sonra pişmanlık duyarak öfkelerini bastırma yoluna gidiyor da olabilirler. Diğer yandan öfkesini bastıran ergenlerin bir noktada öfke patlaması yaşıyor olabileceği, kapıları çarpma, hoş olmayan şeyler söyleme, diğerlerini azarlama gibi eylemlerde bulunması olası gözükmektedir.

Araştırmaya katılan ön ergenlerin duygusal, fiziksel ve cinsel istismara uğrama durumlarına bakıldığında, fiziksel ve duygusal istismar arasında ve fiziksel ve cinsel istismar arasında orta düzey pozitif ilişki bulunmuştur. Yapılan çalışmalara göre istismara uğrayan çocukların çoğu birden fazla istismar türüne maruz kalmaktadır. Lau ve ark. (2005) çoklu örselenme yaşantıları ile ilgili yaptıkları analiz sonucunda cinsel istismarın ağırlıklı olduğu durumlarda diğer istismar türlerinin de görülme olasılığının %91.4; fiziksel istismarın ağırlıklı olduğu vakalarda %78.7, ihmalin ağırlıklı olduğu vakalarda ise %36.5 olduğunu belirtmiştir. Echenrode ve ark. (1993) kötü muameleye maruz kalmış çocukların %24'ünün; Ney ve ark. (1994) ise %95'inin çoklu kötü muameleye maruz kaldığını belirtmişlerdir. Türkiye'de çocukluk çağı örselenme yaşantıları ile ilgili yapılan bir çalışmaya göre yaşam boyu birden fazla tür istismara maruz kalma sıklığı %78.6'dır (Sofuoğlu ve ark., 2014). Bu çalışmada da farklı istismar türleri arasında ilişki çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır ve bu bulgu literatürle uyumlu görünmektedir.

Ebeveyn tutumları ile istismar türleri arasındaki ilişki ele alındığında ebeveynin çocuk tarafından sıcak, sevecen, ilgili ve katılımcı algılanma düzeyi ile duygusal istismar arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Duygusal istismar ebeveyn ya da çocuğun çevresindeki diğer yetişkinlerin çocuğu aşağılama, kandırma, korkutma, reddetme, sindirme, tehdit etme, küçük düşürme gibi davranışlar sergilemeleri olarak tanımlanmaktadır (Çeçen Eroğul ve Türk, 2013). Buna göre duygusal istismara maruz kalan ergenlerin ebeveynlerini kabul edici ve ilgili olarak algılamamaları beklenen bir bulgu olmuştur.

Araştırmaya katılan ön ergenlerin öfke ifade tarzlarını yordayan değişkenler ele alındığında hem öfkeyi bastırma, içinde tutma hem de öfkeyi dışa vurmaya sadece ebeveynin kabul eden ve ilgili tutumu ile psikolojik özerklik değişkenlerinin anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür. Her iki değişken de öfke ifade tarzlarındaki varyansın

ortalama %14.4'ünü açıklamaktadır. Yine görülmektedir ki ebeveynin kabul ve ilgili tutumu ergenlerdeki öfke kontrolünü de yordayan tek anlamlı değişkendir. Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ilk önce ebeveynleri ile etkileşim halindedir ve bu dönemde ebeveyn tutumlarının kişiliğin şekillenmesi, duygu düzenlemesi, duygu ifadesinde büyük önem arz ettiği bilinmektedir (Sezer, 2010; Kerig ve ark., 2012). Yapılan çalışmalar, ebeveynin ilgisiz, çocuğa kabul göstermeyen tarza sahip olduğu durumlarda çocuklarda benlik saygısının azaldığı, çocuğun daha düşmanca davranışlar sergilemesinde bu ebeveyn tutumlarının etkisinin olduğunu belirtmektedir (O'Brien ve ark., 1997; Meesters ve ark., 1995; Muris ve ark., 2004; Montemayor, 1983). Ayrıca ebeveynin çocuğun bireyselliğini desteklemesi çocuğun girişimciliği, benlik saygısı gelişiminde önemli olduğu bilinmektedir (Kerig ve ark., 2012).

Çocuğun bireyselliğinin desteklenmediği durumda çocuk ailesine karşı düşmanca hisler geliştiriyor olabilir ve çevresine düşmanca tavır sergilemesine yol açıyor olabilir. Yapılan çalışmada özellikle annenin ilgisiz kayıtsız olduğu ön ergenlerde sürekli öfkenin, öfke içe atmanın ve öfke dışa atmanın daha yüksek olduğu ayrıca bu ergenlerde öfke kontrolünün de daha düşük olduğu görülmüştür. Benzer şekilde baskılayıcı – otoriter tarzda ebeveyn algısına sahip çocuklarda da anlayışlı-demokratik tarz ebeveyn tutumuna göre yine öfke kontrolünün daha düşük olduğu; sürekli öfkenin ve her iki öfke ifade tarzının daha yüksek olduğu görülmüştür. Olumlu ebeveynliğin de bir çok ruh sağlığı probleminin ortaya çıkışında koruyucu faktör olduğu bilinmektedir (Kerig ve ark., 2012). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda anne babanın çocuğun özerkliğini desteklemesi, çocuğa karşı ilgili ve kabul edici tutum sergilemesi çocuğun öfkesini kontrol etmesi ve öfkesini ifade edişi üzerinde en etkili değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle annenin çocuğa karşı sergilediği ebeveynlik tutumunun çocuğun öfke ifadesi ve öfke durumu üzerinde daha etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan ön ergenlerde öfke ifade tarzının cinsiyete göre karşılaştırılması sonucunda erkeklerde öfkeyi ifade edememe, bastırmanın kızlardan daha fazla olduğu görülmüştür. Literatüre bakıldığında öfkeyi dışa ya da içe atma tarzı açısından cinsiyetler arası farklılık bulunmadığını belirten çalışmalar olduğu gibi (Stoner ve Spencer, 1987; Thomas, 1989); cinsiyetler arası farklılık olduğunu belirten çalışmalar da

bulunmaktadır (Koopper ve Epperson, 1996). Kadınların duygularını ifade etme eğilimlerinin erkeklerden fazla olduğu ancak söz konusu öfke olunca durumun böyle olmadığı; erkeklerin ise duygularını ifade etmediği ancak öfkeyi dışa vurdukları bildirilmektedir (Sharkin, 1993). Ergen kızların öfkelenildiğinde bunu korku, kaygı ve suçluluk olarak ifade ettikleri, kızların duygusal kontrolü kaybetmemeyi, zarar vermemeyi ve değerli arkadaşlığı yitirmemeyi istedikleri belirtilmektedir. Erkek ergenler de ise öfkenin açık bir düzeyde ifade edildiği ve çoğunlukla düşmanca tepkilerle sonuçlandığı; çünkü erkeklerin öfkeyi kendi maskülenitelerini kanıtlamak ve kurban ya da çevre üzerinde kontrol kazanmak olarak gördükleri belirtilmektedir (Burney, 2006). Türkiye örneğinde ergenlerle yapılan bir çalışmada öğrencilerin öfke ifade tarzlarının cinsiyet açısından farklılık göstermediği görülmüştür (Karataş, 2008). Yapılan bu çalışmada ise erkeklerin öfkelerini bastırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetler arası öfke ifade farklılığı konusunda hala daha fazla bilgiye ihtiyaç var gibi görünmektedir.

Yapılan çalışmada özellikle annenin ilgisiz, kabul edici olmayan tutum sergilemesinin ergenlerin öfke ifade tarzı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Çalışmada ebeveynler ve çocuk arasındaki bağlanma tarzına ilişkin bilgiye ait bir veri toplanmamıştır. Benzer bir çalışmanın ebeveyn – çocuk arasındaki ilişki ve bağlanma stiline yönelik daha kapsamlı bilgi edinilecek şekilde tekrarlanması olası aracı değişkenlerin tespiti açısından faydalı olacaktır.

Ön ergenlerin öfke ifade tarzları ve öfke durumları üzerinde anne baba tutumları ve örselenme yaşantıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile yapılan çalışma sonucunda görülmektedir ki anne babanın ilgisiz oluşu, kabullenici olmayıp reddedici tavır sergilemesi, psikolojik özerkliği desteklemeyen yaklaşımı sürekli öfkenin yüksek olmasına, öfke kontrolünün zayıf olmasına ve öfkenin ifade tarzına etki etmektedir.

4.1. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmada ebeveynler ve çocuk arasındaki bağlanma tarzına ilişkin bilgiye ait bir veri toplanmamıştır. Benzer bir çalışmanın ebeveyn – çocuk arasındaki ilişki ve bağlanma stiline yönelik daha kapsamlı bilgi edinilecek şekilde tekrarlanması olası aracı değişkenlerin tespiti açısından faydalı olacaktır

Çalışmanın sınırlı sayıda katılımcı ve tek bir okul ile yapılması genellenilebilirliği açısından sorun teşkil etmektedir

Ayrıca çalışmada yapılan gözlemler ve araştırma örneklemindeki veri kaybı göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin testlerdeki soru sayılarının fazla olması sebebiyle sıkılmamaları ve motivasyonlarını kaybetmemeleri açısından Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği'nin uzun formunun yerine Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçeği Kısa Formu kullanılabilir.

4.2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de yapılmış benzer bir çalışma olmaması bu çalışmanın güçlü yönlerindedir. Özellikle öfke ve ifade tarzları ile cinsiyet arasındaki çelişkili bulgular, kültürel özellikler de göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde araştırılması gereken değişkenler gibi görünmektedir.

Ayrıca öfke ifade tarzı açısından cinsiyetler arası farklılığı daha derinlemesine araştırarak çalışmaların gelecekte yapılmasının, hala netleşmemiş olan 'bir farklılık var mı yok mu?' sorusunu cevaplama konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir

Çocuğun duygusal, psikolojik ve bilişsel açıdan sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi; duygu düzenlemesi, kimlik gelişimi, kendine verdiği değer ve dış dünya ile ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için anne babanın rolünün yine büyük olduğu

görülmektedir. Ergenlerin çevresi ile yaşadıkları öfke ile ilişkili sorunlarında ilgisiz, kayıtsız, duygusal olarak istismar edici bir ebeveyne sahip olmasının bir risk faktörü olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle sadece ergenlik döneminde çocuğu olan ailelere değil, ebeveyn olmaya hazırlanan her çifte olumlu ebeveynlik becerileri geliştirmeye yönelik eğitim verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bazı aileler olumlu ebeveynlik davranışlarını bilmediği için uygulayamazken, bazıları bu becerileri nasıl uygulamaya geçireceği konusunda bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Ebeveynin çocuğu ile yaşadığı sorunlar karşısında baş etme becerilerinin yetersiz oluşu psikolojik ve fiziksel istismarın ortaya çıkışına neden olabilmektedir. Bu nedenle ailelere yönelik verilecek eğitimler ile sadece ergenlerde değil çocuklar için de önleyici çalışmalar yapılması önemli ve gerekli görünmektedir. Sadece ergenlik döneminde çocuğu olan ailelere değil, ebeveyn olmaya hazırlanan her çifte olumlu ebeveynlik becerileri geliştirmeye yönelik eğitim verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ailelere yönelik verilecek eğitimler ile sadece ergenlerde değil çocuklar için de önleyici çalışmalar yapılması önemli ve gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak Sargın, Y. (2008). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Saldırgan Davranışları ile Öfke ve Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Albayrak, B., Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3): 57 – 69.
- Aslan S.H. ve Alparslan Z.N. (1999). Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği'nin Bir Üniversite Örneğinde Geçerlik, Güvenirlik ve Faktör Yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 275-85.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(1): 39 – 63.
- Averill, J. R. (1983). Studies on Anger and Aggression: Implications for Theories of Emotion. *American Psychologist*. *American Psychologist*. 1145-1158.
- Aydınoğlu Avcı, F. (2009). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Arkadaş İlişkileri ve Cinsiyete Göre Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bal, S. (2010). *Çocukluk Örselenme Yaşantıları, Ana-Baba-Ergen İlişki Biçimleri Ve Sosyal Destek Algısının, Kural Dışı Davranışlarla İlişkisi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Barnes, G.M., Farrell, M.P. (1992). Parental Support and Control as Predictors of Adolescent Drinking, Delinquency and Related Problem Behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 54(4): 763 – 776.
- Batten, S. Aslan, M., Maciejewski, P. K., ve Mazure, C. M. (2004). Childhood Maltreatment as a Risk Factor for Adult Cardiovascular Disease and Depression. *J Clin Psychiatry* 65(2).
- Burney, D.M. (2006). An Investigation of Anger Styles in Adolescent Students. *Negro Educational Review*, 57(1-2): 35 – 47.

- Chapple, C. L., Tyler, K. ve Bersani, B. E. (2005). Child Neglect and Adolescent Violence: Examining the Effects of Self-Control and Peer Rejection. *Sociology Department, Faculty Publications*.
- Cenkseven, F. (2003). Öfke Yönetimi Becerileri Programının Ergenlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama* 2(4). 153-167.
- Clay, D.L., Hagglund, K.J., Kashani, J.H., Frank, R.G. (1996). Sex Differences in Anger Expression, Depressed Mood and Aggression in Children and Adolescents. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*,3(1): 79 – 92.
- Cohen, L. J., Tanis, T., Bhattacharjee, R., Nesci, C., Halmi, W., ve Galyunker, I. (2014). Are there differential relationships between different types of childhood maltreatment and different types of adult personality pathology? *Psychiatry Research* 215. 192–201.
- Çeçen Eroğul., A. R., Türk, Ş. B. (2013). Ergenlerde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Öfke İfade Tarzları ile Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences* 10(1), 1421-1439.
- Çivitci, N. (2011). Lise Öğrencilerinde Okul Öfkesi ve Yalnızlık. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4(35). 18-29.
- Dadds, M. R., ve Salmon, K. (2003). Punishment Insensitivity and Parenting: Temperament and Learning as Interacting Risks for Antisocial Behavior. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6. 69–86.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin* 113(3). 487-496
- Davis, D., Luecken L., ve Zautra A. (2005). Are Reports of Childhood Abuse Related to Experience of Chronic Pain in Adulthood? A Meta-Analytic Review of the Literature. *Clin J Pain* 21. 398–405.
- Demir, E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları* 11(21). 15-25.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri* 63. 19 – 21.
- Djeddah, C., Facchin, P., Ranzato, C., Romer, C. (2000) Child Abuse: Current Problems and Key Public Health Challenges. *Social Science & Medicine* 51. 905-915.

- Doorn, J., Zeelenberg, M., ve Breugelmans, S. M. (2014). Anger and Prosocial Behavior. *Emotion Review* 6(3). 261–268.
- Elkind, D. (1970). *Children and Adolescents, Interpretive Essays on Jean Piaget*, New York: Oxford University Press.
- Echenrode, J., Laird, M., & Doris, J. (1993). School performance and disciplinary problems among abused and neglected children. *Developmental Psychology*, 29, 53–62.
- Erbil, N., Divan, Z., Önder, P. (2006). Ergenlerin Benlik Saygısına Ailelerinin Tutum ve Davranışlarının Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 3(10): 7 – 17.
- Ertuğrul, G. ve Toros, F. (2010). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumu ve Ebeveynlerinin Evlilik Uyumluluğu Arasındaki İlişki. *New Symposium Journal* 48(3).
- Erükçü Akbaş, G. (2014). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Ergenlerin Çocukluk Dönemi İstismar Yaşantıları: Ankara Altındağ ve Çankaya Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 25(2).
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M., ve Marks, J. S., (1998). Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine* 14(4).
- Finkenauer, C., Engels, R.C.M.E., Baumeister, R.F. (2005). Parenting Behaviour and Adolescent Behavioural and Emotional Problems: The Role of Self-Control. *International Journal of Behavioral Development*, 29(1): 58 – 69.
- Fuemmeler, B. F., Dedert, E. McClernon, F. J., ve Beckham, B. J. (2009). Adverse Childhood Events Are Associated With Obesity and Disordered Eating: Results From a U.S. Population-Based Survey of Young Adults. *Journal of Traumatic Stress* 22(4). 329–333.
- Fuller-Thomson, E., Brennenstuhl, S., ve Frank, J. (2010). The Association Between Childhood Physical Abuse and Heart Disease in Adulthood: Findings from a Representative Community Sample. *Child Abuse & Neglect* 34. 689–698.
- Gander, M.J., Gardiner, H.W. (2004). Çocuk ve Ergen Gelişimi; Onur, B. (Çev.). İmge Kitapevi: Ankara.

- Gambetti, E. ve Giusberti, F. (2009). Trait Anger And Anger Expression Style in Children's Risky Decisions. *Aggressive Behavior* 35. 14–23.
- Gecas, V., Schwalbe, M.L. (1986). Parental Behavior and Adolescent Self-Esteem. *Journal of Marriage and Family*, 48(1): 37 – 46.
- Golden, S. H., Williams, J. E., Ford, D. E., Yeh, H., Sanford, C. P., Nieto, F. J., ve Brancati, F. L. (2006). Anger Temperament is Modestly Associated with the Risk of Type 2 Diabetes Mellitus: The Atherosclerosis Risk in Communities Study. *Psychoneuroendocrinology* 31. 325–332.
- Goodwin, R. D. (2006). Association Between Coping with Anger and Feelings of Depression Among Youths. *American Journal of Public Health* 96(4).
- Güler, İ. (2013). *Kentli Ön Ergen (12-14 Yaş) Öğrencilerin Ebeveynleri ile Zıtlama/Çatışma Nedenleri Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gündoğdu, R. (2010). 9. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma, Çözme, Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3): 257 – 276.
- Güney, M. (1998). Ergenlik Dönemi Depresyonları. *Psikiyatri Dünyası* , 41-44.
- Hemmingsson, E., Johansson, K., ve Reynisdott, S . (2014). Etiology and Pathophysiology Effects of Childhood Abuse on Adult Obesity: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Obesity Reviews* 15. 882–893.
- Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 47. 140-151.
- Karataş, Z. (2008). Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17(3). 277-294.
- Kavanagh, K., Youngblade, L., Reid, J., ve Fagot, B. (1988). Interactions Between Children and Abusive vs. Control Parents. *Journal of Clinical Child Psychology* 17. 137–142.
- Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M., ve Finkelhor, D. (1993). Impact of Sexual Abuse on Children: A Review and Synthesis of Recent Empirical Studies. *Psychological Bulletin*, 113(1), 164–180.
- Kerig, P.K., Ludlow, A. & Wenar, C. (2012) *Developmental Psychopathology*. Mc Graw -Hill : UK.

- Kim, J., ve Cicchetti, D. (2010). Longitudinal Pathways Linking Child Maltreatment, Emotion Regulation, Peer Relations, and Psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 51(6). 706–716.
- Kooper, B.A., Epperson, D.L. (1996). *The Experience and Expression of Anger: Relationships with Gender, Gender Role, Socialization, Depression and Mental Health Functioning*. *Journal of Counseling Psychology*, 43(2): 158 – 165.
- Korhan Bayram, K. ve Erol, A. (2014). Fibromiyalji ve Romatoid Artrit Cocukluk Çağı Orselenmeleri, Anksiyete ve Depresyon Duzeyleri. *Nöropsikiyatri Arşivi* 51. 344-349.
- Korkut, Ş. (2012). *Lise Öğrencilerinde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Öfke İfade Biçimleri ile Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kökdemir, H. (2008). Öfke ve Öfke Kontrolü. <http://www.Elyadal.org/PIVOLKO/12/öfke.htm> web sitesinden, 20 Ocak 2015 tarihinde ulaşıldı.
- Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E., Crozier, J., ve Kaplow, J. (2002). A 12-Year Prospective Study of the Long-term Effects of Early Child Physical Maltreatment on Psychological, Behavioral, and Academic Problems in Adolescence. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 156(8): 824–830
- Lay, A., leeb, R., English, D., Graham, J., briggs, E., Brody, K. Ve ark. (2005). What's in a name: A Comparison of Methods for Classifying Predominant Type of Maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 29: 553 – 551.
- Lee, L., ve Mokuau, N. (2002). *Cultural Diversity Series: Meeting the Mental Health Assistance Center for State Mental Health Planning (NTAC)*.
- Lonigro, A., Schneider, B. H., Laghi, F., Baiocco, R., Pallini, S., ve Brunne, T. (2015). Is Cyberbullying Related to Trait or State Anger? *Child Psychiatry Hum Dev* 46. 445–454.
- Lopez, F. G., ve Thurman, C. W. (1993). High-Trait and Low-Trait Angry College Student: A Comparison of Family Environments. *Journal of Counseling & Development* 71.
- Meesters, C., Muris, P., ve Esselink, T. (1995). Hostility and Perceived Parental Rearing Behaviour. *Person. Individ. Diff.* 18(4). 567-570.

- Meesters, C., ve Muris, P. (1996). The Relationship Between Hostility and Perceived Parental Rearing Behaviour: A Study of Male Myocardial Infarction Patients and Healthy Controls. *Person. Individ. Diff.* 21(2). 271-281.
- Miller, B.C., McCoy, J.K., Olson, T.D., Wallace, C.M. (1986). Parental Discipline and Control Attempts in Relation to Adolescent Sexual Attitudes and Behavior. *Journal of Marriage and Family*, 48(3). 503 – 512.
- Muris, P., Meesters, C., Morren, M., ve Moorman, L. (2004). Anger and Hostility in Adolescents: Relationships with Self-Reported Attachment Style And Perceived Parental Rearing Styles. *Journal of Psychosomatic Research* 57. 257 – 264.
- Musante, L., ve Treiber, F. A. (2000). The Relationship Between Anger-Coping Styles and Lifestyle Behaviors in Teenagers. *Journal of Adolescent Health* 27. 63–68.
- Montemayor, R. (1983). Parents and Adolescents in Conflict : All Families Some of the Time and Some Families Most of the Time. *Journal of Early Adolescence* 3(1-2). 83-103.
- Moran, P. B., Vuchinich, S., ve Hall, N. K. (2004). Associations Between Types of Maltreatment and Substance Use During Adolescence. *Child Abuse & Neglect* 28. 565–574.
- Nasıroğlu, S. (2014). Çocuk İstismarında Rehabilitasyon ve Tedavi Merkezleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 6(1). 67-78.
- Ney, P., Fung, T., Wickett, A. (1994). The Worst combinations of Child Abuse and Neglect. *Child Abuse & Neglect*, 18: 705 – 714.
- O'Brien, M., Bahadur, M. A., Gee, C., Balto, K., ve Erber, S. (1997). Child Exposure to Marital Conflict and Child Coping Responses as Predictors of Child Adjustment. *Cognitive Therapy and Research* 21(1). 39-59.
- O'Dougherty Wright, M., Crawford, E., Del Castillo, D. (2009). Childhood Emotional Maltreatment and Later Psychological Distress Among College Students: The Mediating Role of Maladaptive Schemas. *Child Abuse & Neglect* 33. 59–68.
- Oddone Paolucci, E. Genuis, M. L. ve Violato, C. (2001). A Meta-Analysis of the Published Research on the Effects of Child Sexual Abuse. *The Journal of Psychology* 135(1). 17-36.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4).

- Özer, K. "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçekleri Ön Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31). 26-35.
- Özyeşil, Z. (2012). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Yordayıcısı Olarak Beş Faktör Kişilik Özelliği. *Education and Science* 37(163).
- Parman, T. (2003). *Ergenlik ya da Merhaba Hüziin*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Rapoza, K. A., Wilson, D. T., Widmann, W. A., Riley, M. A., Robertson, T. W., Maiello, E., Villot, N., Manzella, D. J., Ortiz-Garcia, A. L. (2014). The Relationship Between Adult Health and Childhood Maltreatment, As Moderated by Anger and Ethnic Background. *Child Abuse & Neglect* 38. 445–456.
- Reyes, M. S., Cayubit, R. F., Angala, M. H., Bries, S. C., Capalungan, J. T., Docdoc, J., Nolasco B. C., ve Reyos, K. M. (2015). Exploring the Link between Adolescent Anger Expression and Tendencies for Suicide: A Brief Report. Lynn E. McCutcheon (Ed). *North American Journal of Psychology* 17(1). 113-118.
- Runyan D, Corrine W, Ikeda R, Hassan, F., Ramiro, L. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In: World report on violence and health. Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA.(eds). World Health Organization, Geneva, 2002; 57-86.
- Sandra, K., David, P., Victor, L. (1999). Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 Years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 38(10). 1214-1222.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 8(1). 1-19.
- Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18(3). 743-758.
- Sharkin, B.S. (1993). Anger and Gender: Theory, Research and Implications. *Journal of Counseling & Development*, 71(4): 386 – 389.

- Shin, S. H, Miller, D. P., Teicher, M. H. (2013). Exposure to Childhood Neglect and Physical Abuse and Developmental Trajectories of Heavy Episodic Drinking From Early Adolescence into Young Adulthood. *Drug and Alcohol Dependence* 127. 31– 38.
- Shipman, K.L., Zeman, J., Negin, A.E., Fitzgerald, M. (2003). Children’s Strategies for Displaying Anger and Sadness: What Works with whom? *Merrill- Palmer Quarterly*, 49: 100 – 122.
- Sigfusdottir, I. D., Asgeirsdottir, B. B., Gudjonsson, G. H., ve Sigurdsson, J. F. (2013). Suicidal Ideations and Attempts Among Adolescents Subjected to Childhood Sexual Abuse and Family Conflict/Violence: The Mediating Role of Anger and Depressed Mood. *Journal of Adolescence* 36. 1227–1236.
- Siyez, D. M. ve Tan Tuna, D. (2014). Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko-Eğitim Programının Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 5(41). 11-22.
- Sofuoğlu, Z. Oral, R. Aydın, F. Cankardeş, S. Kandemirci, B. Koç, F. Halıcıoğlu, O., Akşit, S. (2014). Türkiye’nin üç ilinde olumsuz çocukluk çağı deneyimleri epidemiyolojik çalışması. *Türk Pediatri Arşivi*, 49. 47 – 56.
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., ve Carnes, M. (2007). Long-Term Physical and Mental Health Consequences of Childhood Physical Abuse: Results From a Large Population-Based Sample of Men And Women.. *Child Abuse & Neglect* 31. 517–530.
- Starner, T. M., ve Peters, R. M. (2004). Anger Expression and Blood Pressure in Adolescents. *The Journal of School Nursing* 20(6).
- Stoner, S.B., Spencer, W.B. (1987). Age and Gender Differences with the Anger Expression Scale. *Educational and Psychological Measurement*, 49. 447 – 455.
- Sukhodolsky, D. G., Kassinove, H., ve Gorman, B. S. (2004). Cognitive-Behavioral Therapy for Anger in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. *Aggression and Violent Behavior* 9. 247-269.
- Taşçı, Eser D., Liman, T., ve Bilge, A. (2012). Kronik Hastalığı Olan Ergenlerin Öfke İfade Biçimleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 3(3). 116-120.

- Tekinsav Sütçü, S., Aydın, A., ve Sorias, O. (2010). Ergenlerde Öfke ve Saldırganlığı Azaltmak için Bilişsel Davranışçı Bir Grup Terapisi Programının Etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi* 25(66). 57-67.
- Terasaki, D. J., Gelaye, B., Berhane, Y., ve Williams, M. A. (2009). Anger Expression, Violent Behavior, and Symptoms of Depression Among Male College Students in Ethiopia. *BMC Public Health* 9(13).
- Thomas, S.P. (1989). Gender Differences in Anger Expression: Health Implications. *Research in Nursing & Health*, 12(6): 389 – 398.
- Thomas, S. (2002). Age Differences in Anger Frequency, Intensity, and Expression. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association* 8. 44.
- Tıraşçı, Y., ve Gören, S. (2007) Çocuk İstismarı ve İhmalı. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1). 70-74.
- Tümkaya, S., Çelik, M., Aybek, B. (2010) Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 24. 163 – 178.
- Ulu, S. (2011). *Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar ile Sürekli Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Üredi, I. ve Erden, M. (2009). Öz-Düzenleme Stratejileri ve Motivasyonel İnançlarının Yordayıcısı Olarak Algılanan Anne Baba Tutumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Güz*, 7(4). 781-811.
- Wegman, H. L., ve Stetler, C. (2009). A Meta-Analytic Review of the Effects of Childhood Abuse on Medical Outcomes in Adulthood. *Psychosomatic Medicine* 71. 805–812.
- Yılmaz, A. (2000). Anne-Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirlik ve Gecerlik Çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 7(3).
- Young, J. C., ve Widom, C. S. (2014). Neglect Long-Term Effects of Child Abuse and Neglect on Emotion Processing in Adulthood. *Child Abuse & Neglect* 38. 1369–1381.
- Zimprich, D. ve Mascherek, A. (2012). Anger Expression in Swiss Adolescents: Establishing Measurement Invariance Across Gender in The AX Scales. *Journal of Adolescence* 35. 1013–1022.

Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Eröcal Kora, M. ve Alyanak, B. (2001).
Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları. *Anadolu Psikiyatri*
Dergisi 2(2). 69-78.

EK 1: Katılım Formu

Sevgili Öğrenciler, bu çalışma Yard. Doç. Dr. İrem ANLI'nın danışmanlığında Psikolog Betül ACAR'ın İstanbul Bilim Üniversitesi Uygulamalı (Klinik) Psikoloji Yüksek Lisans programı kapsamındaki araştırmasına katkıda bulunmanız amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kişisel bilgileriniz alınmadığı için cevaplarken dürüst olmanız ve soru atlamamanız önemlidir. Ölçekleri cevaplandırırken bilimsel etiği göz önüne alarak doğru yanıtlarsanız sosyal bilimler literatürüne katkıda bulunmuş olacaksınız. Araştırma sonuçlarına ulaşmak isterseniz ya da araştırma kapsamında bir sorunuz olduğunda aşağıdaki bilgilerden araştırmacıya ulaşabilirsiniz. İlginiz ve katkılarınız için teşekkürler.

Adres: İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı Büyükdere Cad. No:120 34394 Esentepe Şişli / İstanbul

Mail: betulacar89@gmail.com

EK2: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz

Kız ( ) Erkek ( )

2.Yaşınız:

3.Sınıfınız: 6( ) 7( ) 8( )

4.Annenizin Öğrenim Durumu:

- ( ) Okuryazar değil ( ) Okuryazar
( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul Mezunu
( ) Lise mezunu ( ) Üniversite

5.Babanızın öğrenim Durumu:

- ( ) Okuryazar değil ( ) Okuryazar
( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul Mezunu
( ) Lise mezunu ( ) Üniversite

6. Annenizin size karşı tutumunu nasıl algılıyorsunuz?

Anlayışlı-Demokratik

Baskıcı-Otoriter

İlgisiz-Kayıtsız

7. Babanızın size karşı tutumunu nasıl algılıyorsunuz?

Anlayışlı-Demokratik

Baskıcı-Otoriter

İlgisiz-Kayıtsız

8. Anne-Babanız Hayatta ise aşağıdaki seçeneklerden hangisi anne-babanızın durumuna uymaktadır?

Beraber yaşıyorlar Ayrı yaşıyorlar Boşandılar

9. Ailenizin aylık gelir durumu:

1. 850 TL ve altı

2. 850-1000 arası

3. 1000-1500 arası

2. 1500 – 2000 TL arası

4. 2000-3000 arası

6. 3000 ve üstü

EK 3: Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ)

ANNE- BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki soruları kendi **anne** ve **babanızı** düşünerek dikkatle okuyunuz. Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşününüz.

Aşağıdaki cümlelerin başındaki kutunun içine eğer;

TAMAMEN BENZİYORSA 4;

BİRAZ BENZİYORSA 3;

BENZEMİYORSA 2;

HİÇ BENZEMİYORSA 1 yazınız.

	1. Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.
	2. Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler.
	3. Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlarlar.
	4. Annem ve babam herhangi bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamak için, susmam gerektiğini söylerler.
	5. Annem ve babam bazı konularda “ sen kendin karar ver ” derler.
	6. Derslerimden ne zaman düşük not alsam, annem ve babam kızar.
	7. Ders çalışırken anlayamadığım bir şey olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler.
	8. Annem ve babam kendi görüşlerinin doğru olduğunu, bu görüşleri onlarla tartışmamam gerektiğini söylerler.
	9. Annem ve babam benden bir şey yapmamı istediklerinde, niçin bunu yapmam gerektiğini de açıklarlar.
	10. Annem ve babamla her tartıştığimde bana “ büyüdüğün zaman anlarsın ” derler.

11. Derslerimden düşük not aldığımında, annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.
12. Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler.
13. Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.
14. Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımında, bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.
15. Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.
16. Derslerimden düşük notlar aldığımında, annem ve babam öyle davranırlar ki suçluluk duyar ve utanırım.
17. Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.
18. Annemi ve babamı kızdıracak bir şey yaptığımında, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.

Aşağıda her ifadenin yanında bulunan kutulardan sadece size uygun olanın içine çarpı (X) işareti koyunuz.

19. Genel olarak annen ve baban okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?

Evet

Hayır

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız

Hafta içinde en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir

(Pazartesi-Cuma arası)?

8:00 den Önce

10:00 – 10:59 arası

8:00 – 8:59 arası

11:00 ya da daha geç

9:00 – 9:59 arası

İstediğim saate kadar

20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?

Evet

Hayır

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir?

8:00 den Önce

8:00 – 8:59 arası

9:00 – 9:59 arası

10:00 – 10:59 arası

11:00 ya da daha geç

İstediğim saate kadar

Annen ve baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?

**Hiç çaba
göstermez**

**Çok az
çaba
gösterir**

**Çok çaba
gösterir**

21. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,

22. Boş zamanlarında ne yaptığını

23. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,

Annen ve babanın aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgileri vardır?

	Çok az bilgileri vardır	Çok az bilgileri vardır	Bilgileri yoktur
24. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin,			
25. Boş zamanlarında ne yaptığın,			
26. Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğin,			

EK 4: Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği

I. BÖLÜM

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı seçerek üzerine (X) işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

	Hiç		Tümüyle
1. Çabuk parlarım.	(1)	(2)	(3) (4)
2. Kızgın mizaçlıyım.	(1)	(2)	(3) (4)
3. Öfkesi burnunda bir insanım.	(1)	(2)	(3) (4)
4. Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım.	(1)	(2)	(3) (4)
5. Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.	(1)	(2)	(3) (4)
6. Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3) (4)
7. Öfkelendiğimde ağızma geleni söylerim.	(1)	(2)	(3) (4)

8. Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir. (1) (2) (3) (4)

9. Engellendiğimde içimden birilerini vurmaya gelir. (1) (2) (3) (4)

10. Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim (1) (2) (3) (4)

II. BÖLÜM:

YÖNERGE: Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Aşağıda, kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duyduğunuzda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en iyi tanımlayan sayının üzerine (X) işareti koyarak belirtin. Doğru veya yanlış cevap yoktur.

1. Hiç

2. Biraz

3. Oldukça

4. Tümüyle

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç			Tümüyle
11. Öfkemi kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)

12. Kızgınlığımı gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
------------------------------	-----	-----	-----	-----

13. Öfkemi içime atarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
--------------------------	-----	-----	-----	-----

14. Başkalarına karşı sabırlıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
-----------------------------------	-----	-----	-----	-----

15. Somurtur ya da surat asarım. (1) (2) (3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

Hiç Tümüyle

16. İnsanlardan uzak dururum. (1) (2) (3) (4)

17. Başkalarına iğneli sözler söylerim. (1) (2) (3) (4)

18. Soğukkanlılığımı korurum. (1) (2) (3) (4)

19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım. (1) (2) (3) (4)

20. İçin için köpürürüm ama gösteremem. (1) (2) (3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

Hiç Tümüyle

21. Davranışlarımı kontrol ederim. (1) (2) (3) (4)

22. Başkalarıyla tartışırım. (1) (2) (3) (4)

23. İçimde, kimseye söylemediğim kinler beslerim. (1) (2) (3) (4)

24. Beni çileden çıkarana herneyse saldırırım. (1) (2) (3) (4)

25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim. (1) (2) (3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç		Tümüyle
26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.	(1)	(2)	(3) (4)
27. Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir.	(1)	(2)	(3) (4)
28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.	(1)	(2)	(3) (4)
29. Kötü şeyler söylerim.	(1)	(2)	(3) (4)
30. Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım.	(1)	(2)	(3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç		Tümüyle
31. İçimden insanların farkettiğinden daha fazla sinirlenirim.	(1)	(2)	(3) (4)
32. Sinirlerime hakim olamam.	(1)	(2)	(3) (4)
33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.	(1)	(2)	(3) (4)
34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.	(1)	(2)	(3) (4)

SÜREKLİ ÖFKE ÖLÇEĞİ ve ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ

Öfke duygusu ve ifadesini ölçer. Bireysel ya da grup olarak uygulanabilir. Ergen ve yetişkinlere uygulanmaktadır. 44 maddelik bir ölçektir.

Puanlama

“Hiç tanımlamıyor” yanıtından 1,

“Biraz tanımlıyor” yanıtından 2,

“Oldukça tanımlıyor” yanıtından 3

“Tümüyle tanımlıyor” yanıtından 4 puan elde edilir.

SÜREKLİ ÖFKE ÖLÇEĞİ

1-Süreklî Öfke (10 madde), ilk 10 maddenin toplanmasıyla,

2-Durumluluk Öfke (10 madde), ikinci 10 maddenin toplanmasıyla,

ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ

Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin (24 madde)alt ölçekleri:

Kontrol altına alınmış öfke (8 madde), 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34 no'lu maddelerin toplanmasıyla

Dışavurulan Öfke (8 madde) 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33 no'lu maddelerin toplanmasıyla;

İçte tutulan öfke (8 madde). 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31 no'lu maddelerin toplanmasıyla elde edilir.

Sürekli öfke alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar, öfke düzeyinin yüksek olduğunu;

Kontrol altına alınmış öfke alt ölçeğindeki yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini;

Dışa vurulan öfke alt ölçeğindeki yüksek puanlar, öfkenin kolayca ifade ediliyor olduğunu;

İçte tutulan öfke alt ölçeğindeki yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu göstermektedir.

EK5: Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği

ÇOCUKLUK ÖRSELENME YAŞANTILARI ÖLÇEĞİ

Hiçbir zaman   Nadiren   Bazen   Sıklıkla   Çok sık

1. Ben çocukken, ailemde birileri bana vurur ya da beni döverdi.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )
2. Ben çocukken, hiç kimse benimle ilgilenmediği için, kendi bakımımı kendimin daha iyi yaptığımı hissedirdim.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )
3. Ben çocukken, ailemdeki kişiler birbirleriyle tartışır, kavga ederdi.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )
4. Ben çocukken, ailemde benimle ilgilen en ve beni koruyan birinin olduğunu bilirdim.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )
5. Ben çocukken, ailemde bana bağırıp-çağırın biri vardı.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )
6. Ben çocukken, annemi ya da kardeşlerimi dövülürken ya da onlara vurulurken gördüm.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )

Hiçbir zaman   Nadiren   Bazen   Sıklıkla   Çok sık

7. Ben çocukken, gereksinimim olan

sevgi ve ilgiyi gördüm.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )

8. Ben çocukken, ailemde kendimi önemli ya da özel hissetmemi

sağlayan biri vardı.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )

9. Ben çocukken, ailemde kendimi,
dövüşerek, ona vurarak ya da ondan
kaçarak korumak

zorunda kaldığım biri vardı.   ( )   ( )   ( )   ( )   ( )

10. Ben çocukken, ailemde, başarılı
biri olmamı isteyen, bir kişinin
varlığını hissedirdim.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

11. Ben çocukken, değişik .
zamanlarda değişik kişilerin yanında
yaşadım (değişik yakınlarımla ya da
evlatlık verildiğim ailelerle)

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

Hiçbir zaman **Nadiren** **Bazen** **Sıklıkla** **Çok sık**

12. Ben çocukken,
sevildiğimi hissedirdim. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

13. Ben çocukken, annem ve babam,
bana ve kardeşlerime eşit davranmaya çalışırlardı.
( ) ( ) ( ) ( ) ( )

14. Ben çocukken, ailemdeki kişilerden, bir doktora ya da hastaneye
gitmek zorunda kalacak denli dayak yediğim oldu.
( ) ( ) ( ) ( ) ( )

15. Ben çocukken, ailemde, beni başımın belaya girmesinden
koruyan birileri vardı. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

16 .Ben çocukken, ailemdekiler, beni bir yerlerim çürüyecek
ya da iz kalacak denli döverdi . ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

17. Ben çocukken, bir erişkinle ya da benden en az beş yaş büyük birisiyle
cinsel ilişkim oldu. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

Hiçbir zaman   Nadiren   Bazen   Sıklıkla   Çok sık

18. Ben çocukken, kemer, sopa, oklava

ya da benzeri sert cisimlerle dövülerek cezalandırılırdım.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

19. Ben çocukken, ailemizin üyeleri

birbirlerini gözetirlerdi.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

20. Ben çocukken, annemle babam ayrı yaşardı

ya da boşanmıştı.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

21. Ben çocukken, fiziksel olarak istismar

edildiğime inanıyorum.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

22. Ben çocukken, ailemdeki kişiler beni kötü etkilerden

korumaya çalıştılar.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

23. Ben çocukken, evde bana bakan ve benim sorumluluğumu

üstlenen bir kişi vardı.

( )   ( )   ( )   ( )   ( )

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Sıklıkla Çok sık

24 . Ben çocukken, öğretmen, komşu ya da doktor gibi kişilerin dikkatini çekecek denli kötü dayak yedim. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

25. Ben çocukken, ailemde denetimsiz davranıştan

olan kişiler vardı. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

26. Ben çocukken, ailemdeki kişiler beni okula devam etmem ve eğitimimi sürdürmem için yüreklendirdi.

( ) ( ) ( ) ( ) ( )

27. Ben çocukken, bana verilen cezalar

çok katıydı. ( ) ( ) ( ) ( ) ( )